तैत्तिरीय-मन्त्रकोशः

प्रथमो भागः

SRI RAMAKRISHNA MATH

MYLAPORE, MADRAS-600 004

॥ तैत्तिरीय-मन्त्रकोशः ॥

प्रथमो भागः

तैत्तिरीयोपनिषत्

तैत्तिरीयारण्यकम्—सूर्यनमस्कार-मन्त्राः

श्रीरामकृष्ण मठः

मयिलापूर :: मद्रास-४.

Published by:

C The President
SRI RAMAKRISHNA MATH,
11, Sri Ramakrishna Math Road,
Madras-600004. India.

IV—5M 3C—7—1976

Paper used for the printing of this book has been made available by the Government of India at concessional rates.

Printed in India at:
Essor Process,
5-A, Somuchetty 4th Street,
Madras-600013.

॥ श्रीः ॥

॥ तैत्तिरीयोपनिषत् ॥

प्रथमः प्रश्नः

शिक्षावल्ली

सांहितीर्देवता उपनिषत्

हरिः ओ(४)म्

शान्ति-पाठः

शन्नो मित्रः शं वरुणः....ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

शं नो मित्र-श्शं वरुणः। शं नो भवत्वर्यमा। शं न इन्द्रो बृहस्पतिः। शं नो विष्णु-रुरुक्रमः। नमो ब्रह्मणे। नमस्ते वायो। त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि। ऋतं वदिष्यामि। सत्यं वदिष्यामि। तन्मामवतु। तद्वक्तार-मवतु। अवतु माम्। अवतु वक्तारम्। ओं शान्तिश्शान्ति-श्शान्तिः ॥ १ ॥

शिक्षाशास्त्रार्थसङ्ग्रहः

शीक्षां व्याख्यास्यामः । वर्ण-स्स्वरः । मात्रा बलम् । साम संन्तानः । इत्युक्त-श्शीक्षाध्यायः ॥ २ ॥

संहितोपासनम्

सह नौ यशः । सह नौ ब्रह्मवर्चसम् । अथात-स्सगंहिताया उपनिषदं व्याख्यास्यानः । पञ्चस्वधिकरणेषु । अधिलोकमधि-ज्यौतिष-मधिविद्य-मधिप्रज-मध्यात्मम् । ता महासगंहिता इत्याचक्षते । अथाधिलोकम् । पृथिवी पूर्वरूपम् । द्यौ- रुत्तररूपम् । आकाश-स्सन्धिः ॥ ३.१ ॥

वायु-स्सन्धानम् । इत्यधिलोकम् । अथाधिज्यौतिषम् । अग्निः पूर्वरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् । आपस्सन्धिः । वैद्युतस्सन्धानम् । इत्यधिज्यौतिषम् । अथाधिविद्यम् । आचार्यः पूर्वरूपम् ॥ ३.२ ॥

अन्तेवास्युत्तररूपम् । विद्या सन्धिः । प्रवचनगं सन्धानम् । इत्यधिविद्यम् । अथाधिप्रजम् । माता पूर्वरूपम् । पितोत्तररूपम् । प्रजा सन्धिः । प्रजननगं सन्धानम् । इत्यधिप्रजम् ॥ ३.३ ॥

अथाध्यात्मम् ॥ अधराहनुः पूर्वरूपम् । उत्तराहनु-रुत्तररूपम् । वाक्सन्धिः । जिह्वा सन्धानम् । इत्यध्यात्मम् । इतीमा

महासगुंहिताः । य एवमेता महासगुंहिता व्यख्याता वेद । सन्धीयते प्रजया पशुभिः । ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण लोकेन ॥३'४॥

मेधादि-सिद्धयर्था आवहन्तीहोम-मन्त्राः

यश्छन्दसा-मृषभो विश्वरूपः । छन्दोभ्यो ऽध्यमृतात्संबभूव । स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु । अमृतस्य देवधारणो भूयासम् । शरीरं मे विचर्षणम् । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णाभ्यां भूरिविश्रुवम् । ब्रह्मणः कोशोसि मेधया पिहितः । श्रुतं मे गोपाय । आवहन्ती वितन्वाना ॥ ४'१ ॥

कुर्वाणा चीर-मात्मनः । वासागुंसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा । ततो मे श्रिय-मावह । लोमशां पशुभिस्सह स्वाहा । आमायन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा । विमाऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा । प्रमाऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा । दमायन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा । शमायन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा ॥ ४'२ ॥

यशो जनेऽसानि स्वाहा । श्रेयान् वस्यसो ऽसानि स्वाहा । तं त्वा भग प्रविशानि स्वाहा । स मा भग प्रविश स्वाहा । तस्मिन्-सहस्रशाखे । निभगा ऽहं त्वयि मृजे स्वाहा । यथाऽऽपः प्रवताऽऽ-

यन्ति । यथा मासा अहर्जरम् । एवं मां ब्रह्मचारिणः । धात-रायन्तु सर्वत-स्स्वाहा । प्रतिवेशोऽसि प्रमाभाहि प्रमापद्यस्व ॥ ४·३ ॥

व्याहृत्युपासनम्

भू-र्भुव-स्सुव-रिति वा एता-स्तिस्रो व्याहृतयः । तासामु-हस्मै तां चतुर्थीम् । माहाचमस्यः प्रवेदयते । मह इति । तद्ब्रह्म । स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः । भूरिति वा अयं लोकः । भुव इत्य-न्तरिक्षम् । सुव-रित्यसौ लोकः ॥ ५.१ ॥

मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते । भूरिति वा अग्निः । भुव इति वायुः । सुव-रित्यादित्यः । मह इति चन्द्रमाः । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतीगूंषि महीयन्ते । भू-रिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुव-रिति यजूगूंषि ॥ ५.२ ॥

मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भू-रिति वै प्राणः । भुव इत्यपानः । सुव-रिति व्यानः । मह इत्यन्नम् । अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा । चतस्र-श्चतस्रो व्याहृतयः । ता यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति ॥ ५·३ ॥

मनोमयत्वादि-गुणक-ब्रह्मोपासनया स्वाराज्य-सिद्धिः

स य एषोऽन्त-र्हृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः । अमृतो हिरण्मयः । अन्तरेण तालुके । य एषस्तन इवावलम्बते । सेन्द्रयोनिः । यत्रासौ केशान्तो विवर्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले । भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ ॥ ६-१ ॥

सुवरित्यादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्नोति स्वाराज्यम् । आप्नोति मनसस्पतिम् । वाक्पति-श्चक्षुष्पतिः । श्रोत्रपति-र्विज्ञानपतिः । एतत्ततो भवति । आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्म प्राणारामं मन आनन्दम् । शान्तिसमृद्ध-ममृतम् । इति प्राचीनयोग्योपास्व ॥ ६-२ ॥

पृथिव्यादयुपाधिक-पञ्च-ब्रह्मोपासनम्

पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौ-र्दिशोऽवान्तरदिशाः । अग्निर्वायुरादित्य-श्चन्द्रमा नक्षत्राणि । आप ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा । इत्यधिभूतम् । अथाध्यात्मम् । प्राणो व्यानोऽपान उदानस्समानः । चक्षुश्श्रोत्रं मनो वाक् त्वक् । चर्ममागुंसगं स्नावाऽस्थि मज्जा । एत-दधिविधाय ऋषि-रवोचत् । पाङ्क्तं वा इदगं सर्वम् । पाङ्क्तेनैव पाङ्क्तगं स्पृणोतीति ॥ ७ ॥

प्रणवोपासनम्

ओ-मिति ब्रह्म। ओमितीदग्ं सर्वम्। ओमित्येत-दनुकृति ह स्म वा अप्योश्रावयेत्याश्रावयन्ति। ओ-मिति सामानि गायन्ति। ओग्ं शो- मिति शस्त्राणि शग्ंसन्ति। ओमित्यध्वर्युः प्रतिगरं प्रतिगृणाति। ओ-मिति ब्रह्मा प्रसौति। ओ-मित्यग्निहोत्र-मनुजानाति। ओ-मिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाप्नवानीति। ब्रह्मैवोपाप्नोति ॥ ८ ॥

स्वाध्याय-प्रशंसा

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने च। तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च। दमश्च स्वाध्याप्रवचने च। शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च। अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च। अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने च। अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च। मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यमिति सत्यवचा राथीतरः। तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः। स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः। तद्धि तप-स्तद्धि तपः ॥ ९ ॥

ब्रह्मज्ञान-प्रकाशक-मन्त्रः

अहं वृक्षस्य रेरिवा। कीर्तिः पृष्ठं गिरे-रिव। ऊर्ध्वपवित्रो वाजिनीव स्वमृत-मस्मि। द्रविणग्ं सवर्चसम्। सुमेधा अमृतोक्षितः। इति त्रिशङ्को-र्वेदानुवचनम्॥ १०॥

शिष्यानुशासनम्

वेदमनूच्याचार्यो ऽन्तेवासिन-मनुशास्ति। सत्यं वद। धर्मं चर। स्वाध्यायान्मा प्रमदः। आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः। सत्यान्न प्रमदितव्यम्॥ धर्मान्न प्रमदितव्यम्। कुशलान्न प्रमदितव्यम्। भूत्यै न प्रमदितव्यम्। स्वाध्याय-प्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम्॥ ११.१॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम्। मातृदेवो भव। पितृदेवो भव। आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव। यान्यनवद्यानि कर्माणि। तानि सेवितव्यानि। नो इतराणि। यान्यस्माकग्ं-सुचरितानि। तानि त्वयोपास्यानि॥ ११.२॥

नो इतराणि। ये के चास्मच्छ्रेयाग्ंसो ब्राह्मणाः। तेषां त्वया ऽऽसने न प्रश्वसितव्यम्। श्रद्धया देयम्। अश्रद्धयाऽदेयम्। श्रिया

देयम्। ह्रिया देयम्। भिया देयम्। संविदा देयम्। अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात्॥ ११'३॥

ये तत्र ब्राह्मणा-स्सम्मरशिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामास्स्युः। यथा ते तत्र वर्तेरन्। तथा तत्र वर्तेथाः। अथाभ्याख्यातेषु। ये तत्र ब्राह्मणा-स्सम्मर्शिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामास्स्युः। यथा ते तेषु वर्तेरन्। तथा तेषु वर्तेथाः। एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्। एतमुचैतदुपास्यम्॥ ११'४॥

उत्तरशान्तिपाठः

शं नो मित्र-श्शं वरुणः। शं नो भवत्वर्यमा। शं न इन्द्रो बृहस्पतिः। शं नो विष्णु-रुरुक्रमः। नमो ब्रह्मणे। नमस्ते वायो। त्व-मेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम्। ऋतमवादिषम्। सत्यमवादिषम्। तन्मामावीत्। तद्वक्तारमावीत्। आवीन्माम्। आवीद्वक्तारम्। ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ हरिः ओ (३) म्॥

॥ प्रथमः प्रश्नस्समाप्तः॥

द्वितीयः प्रश्नः

आनन्दवल्ली

याज्ञिकीर्देवता उपनिषत्

हरिः ओ (४) म्

शान्तिपाठः

सह ना-ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि ना-वधीत-मस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।

उपनिषत्सारसंग्रहः

ब्रह्मविदाप्नोति परम् । तदेषा ऽभ्युक्ता । सत्यं ज्ञान-मनन्तं ब्रह्म । यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् । सो ऽश्नुते सर्वान् कामान्सह । ब्रह्मणा विपश्चितेति । तस्माद्वा एतस्मा-दात्मन आकाश-स्संभूतः । आकाशाद्वायुः । वायो-रग्निः । अग्ने-रापः । अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्या ओषधयः । ओषधीभ्यो ऽन्नम् । अन्नात्पुरुषः । स वा एष पुरुषो ऽन्नरसमयः । तस्येद-मेव शिरः । अयं दक्षिणः पक्षः । अयमुत्तरः पक्षः । अयमात्मा । इदं पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥ १ ॥

पञ्चकोशविवरणम्

अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते । याः काश्च पृथिवीꣳश्रिताः । अथो अन्नेनैव जीवन्ति । अथैन- दपियन्त्यन्ततः । अन्नꣳहि भूतानां ज्येष्ठम् । तस्मात् सर्वौषधमुच्यते । सर्वं वै ते ऽन्न-माप्नुवन्ति । ये ऽन्नं ब्रह्मोपासते । अन्नꣳहि भूतानां ज्येष्ठम् । तस्मात् सर्वौषध-मुच्यते । अन्नाद्भूतानि जायन्ते । जातान्यन्नेन वर्धन्ते । अद्यतेऽत्ति च भूतानि । तस्मादन्नं तदुच्यत इति । तस्माद्वा एतस्मा-दन्नरस-मयात् । अन्यो ऽन्तर आत्मा प्राणमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्राण एव शिरः । व्यानो दक्षिणः पक्षः । अपान उत्तरः पक्षः । आकाश आत्मा । पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥२॥

प्राणं देवा अनुप्राणन्ति । मनुष्याः पशवश्च ये । प्राणो हि भूताना-मायुः । तस्मा-त्सर्वायुष-मुच्यते । सर्व-मेव त आयु-र्यन्ति । ये प्राणं ब्रह्मोपासते । प्राणो हि भूताना-मायुः । तस्मात्सर्वायुष-मुच्यत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा

एतस्मात्प्राणमयात् । अन्यो ऽन्तर आत्मा मनोमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य यजु-रेव शिरः । ऋग्दक्षिणः पक्षः । सामोत्तरः पक्षः । आदेश आत्मा । अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥ ३ ॥

यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कदाचनेति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतं दक्षिणः पक्षः । सत्य-मुत्तरः पक्षः । योग आत्मा । महः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥ ४ ॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते । कर्माणि तनुते ऽपि च । विज्ञानं देवास्सर्वे । ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेद । तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति । शरीरे पाप्मनो हित्वा । सर्वान् कामान् समश्नुत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मा-

द्विज्ञानमयात् । अन्यो ऽन्तर आत्मा ऽऽनन्दमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्रिय-मेव शिरः । मोदो दक्षिणः पक्षः । प्रमोद उत्तरः पक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति ॥ ५ ॥

असन्नेव स भवति । अस-द्ब्रह्मेति वेद चेत् । अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद । सन्त-मेनं ततो विदु-रिति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । अथातोऽनुप्रश्नाः । उताविद्वा-नमुं लोकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती ३ । आहो विद्वा-नमुं लोकं प्रेत्य । कश्चित्समश्नुता ३ उ । सोऽकामयत । बहुस्यां प्रजायेयेति । स तपो ऽतप्यत । स तप-स्तप्त्वा । इदग्ं- सर्व-मसृजत । यदिदं किञ्च । तत्सृष्ट्वा । त-देवानुप्राविशत् । तदनुप्रविश्य । सच्च त्यच्चाभवत् । निरुक्तं चा-निरुक्तं च । निलयनं चानिलयनं च । विज्ञानं चाविज्ञानं च । सत्यं चानृतं च सत्य-मभवत् । यदिदं किंच । तत्सत्य-मित्याचक्षते । तदप्येष श्लोको भवति ॥ ६ ॥

अभयप्रतिष्ठा

असद्वा इद-मग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मा-नग्ं स्वय-मकुरुत । तस्मा-त्तत्सुकृतमुच्यत इति । यद्वै तत्सुकृतम् ।

रसो वै सः । रसगूं ह्येवायं लब्ध्वा ऽऽनन्दी भवति । को ह्येवान्यात् कः प्राण्यात् । यदेष आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवानन्दयाति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्ये ऽनात्म्ये ऽनिरुक्ते ऽनिलयने ऽभयं प्रतिष्ठां विन्दते । अथ सोऽभयं गतो भवति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नुदर-मन्तरं कुरुते । अथ तस्य भयं भवति । तत्त्वेव भयं विदुषो ऽमन्वानस्य । तदप्येष श्लोको भवति ॥ ७ ॥

ब्रह्मानन्दमीमांसा

भीषाऽस्मा-द्वातः पवते । भीषोदेति सूर्यः । भीषा ऽस्मादग्नि-श्चेन्द्रश्च । मृत्युर्धावति पञ्चम इति । सैषा ऽऽनन्दस्य मीमागूंसा भवति । युवा स्यात्साधु युवाध्यायकः । आशिष्ठो द्रढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं मानुषा आनन्दाः । स एको मनुष्य-गन्धर्वाणा-मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं मनुष्य-गन्धर्वाणा-मानन्दाः । स एको देवगन्धर्वाणा-मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं देवगन्धर्वाणा-मानन्दाः । स एकः पितृणां चिरलोक-लोकाना-मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं पितृणां चिरलोकलोकाना-मानन्दाः । स एक आजानजानां देवाना-

मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतमाजानजानां देवाना-
मानन्दाः । स एकः कर्मदेवानां देवानामानन्दः । ये कर्मणा देवा-
नपियन्ति । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं कर्मदेवानां देवाना-
मानन्दाः । स एको देवाना-मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते
ये शतं देवाना-मानन्दाः । स एक इन्द्रस्यानन्दः । श्रोत्रियस्य चाका-
महतस्य । ते ये शतमिन्द्रस्यानन्दाः । स एको बृहस्पते-रानन्दः ।
श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं बृहस्पते-रानन्दाः । स एकः
प्रजापते-रानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं प्रजापते-
रानन्दाः । स एको ब्रह्मण आनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । स
यश्चायं पुरुषे । यश्चासा-वादित्ये । स एकः । स य एवंवित् ।
अस्माल्लोकात्प्रेत्य । एतमन्नमय-मात्मान-मुपसंक्रामति । एतं प्राण-
मय मात्मान-मुपसंक्रामति । एतं मनोमय-मात्मान-मुपसंक्रामति । एतं
विज्ञानमय-मात्मान-मुपसंक्रामति । एतमानन्दमय-मात्मान-मुपसंक्रामति ।
तदप्येष श्लोको भवति ॥ ८ ॥

यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो
विद्वान् । न बिभेति कुतश्चनेति । एतग्ं ह वाव न तपति ।

किमहग्ं साधु नाकरवम् । किमहं पाप-मकरव-मिति । स य एवं विद्वा-नेते आत्मानग्ं स्पृणुते । उभे ह्येवैष एते आत्मानग्ं स्पृणुते । य एवं वेद । इत्युपनिषत् ॥ ९ ॥

सह ना-ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि ना-वधीत-मस्तु मा विद्विषावहै ॥ ओं शान्ति-श्शान्ति-श्शान्तिः ॥

हरिः ओ(३)म्

॥ द्वितीयःप्रश्नस्समाप्तः ॥

तृतीयःप्रश्नः

भृगुवल्ली

वारुणीर्देवता उपनिषत्

हरिः ओ(४)म्

शान्तिपाठः

सह ना-ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि ना-वधीत-मस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्तिश्शान्ति-श्शान्तिः ॥

ब्रह्मजिज्ञासा

भृगु-र्वै वारुणिः । वरुणं पितर-मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तस्मा एतत् प्रोवाच । अन्नं प्राणं चक्षुश्श्रोत्रं मनो वाच-मिति । तग्ं होवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति । तद्विजिज्ञासस्व । तद्ब्रह्मेति । स तपो ऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥ १ ॥

पञ्चकोशान्तःस्थित-ब्रह्मनिरूपणम्

अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात् । अन्नाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । अन्नेन जातानि जीवन्ति । अन्नं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुन-रेव वरुणं पितर-मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तग्ं होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपो ऽतप्यत । स तप-स्तप्त्वा ॥ २ ॥

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणा-द्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुन-रेव वरुणं पितर-मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तग्ं होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपो ऽतप्यत । स तप-स्तप्त्वा ॥ ३ ॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात्। मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। मनसा जातानि जीवन्ति। मनः प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितर-मुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तग्ं होवाच। तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तप-स्तप्त्वा ॥ ४ ॥

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात्। विज्ञाना-द्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। विज्ञानेन जातानि जीवन्ति। विज्ञानं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुन-रेव वरुणं पितर-मुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तग्ं होवाच। तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तप-स्तप्त्वा ॥ ५ ॥

आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात्। आनन्दा-द्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। आनन्देन जातानि जीवन्ति। आनन्दं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति। सैषा भार्गवी वारुणी विद्या। परमे व्योमन् प्रतिष्ठिता। य एवं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति। महान् भवति प्रजया पशुभि-र्ब्रह्मवर्चसेन। महान् कीर्त्या ॥ ६ ॥

अन्नब्रह्मोपासनम्

अन्नं न निन्द्यात्। तद्व्रतम्। प्राणो वा अन्नम्। शरीरमन्नादम्। प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम्। शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः। तदेतदन्न-मन्ने प्रतिष्ठितम्। स य एत-दन्न-मन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवा-नन्नादो भवति। महान् भवति प्रजया पशुभि-र्ब्रह्मवर्चसेन। महान् कीर्त्या ॥ ७ ॥

अन्नं न परिचक्षीत। तद्व्रतम्। आपो वा अन्नम्। ज्योतिरन्नादम्। अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम्। ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः। तदेत-दन्न-मन्ने प्रतिष्ठितम्। स य एत-दन्न-मन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवा-नन्नादो भवति। महान् भवति प्रजया पशुभि-र्ब्रह्मवर्चसेन। महान् कीर्त्या ॥ ८ ॥

अन्नं बहु कुर्वीत। तद् व्रतम्। पृथिवी वा अन्नम्। आकाशोऽन्नादः। पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः। आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता। तदेत-दन्न-मन्ने प्रतिष्ठितम्। स य एत-दन्न-मन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवा-नन्नादो भवति। महान् भवति प्रजया पशुभि-र्ब्रह्मवर्चसेन। महान् कीर्त्या ॥ ९ ॥

सदाचारप्रदर्शनम् । ब्रह्मानन्दानुभवः

न कंचन वसतौ प्रत्याचक्षीत । तद् व्रतम् । तस्माद्यया कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् । अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै मुखतोऽन्नग्ं राद्धम् । मुखतोऽस्मा अन्नग्ं राध्यते । एतद्वै मध्यतो ऽन्नग्ं राद्धम् । मध्यतोऽस्मा अन्नग्ं राध्यते । एतद्वा अन्ततो ऽन्नग्ं राद्धम् । अन्ततोऽस्मा अन्नग्ं राध्यते । य एवं वेद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः । कर्मेति हस्तयोः । गति-रिति पादयोः । विमुक्ति-रिति पायौ । इति मानुषी-स्समाज्ञाः । अथ दैवीः । तृप्ति-रिति वृष्टौ । बल-मिति विद्युति । यश इति पशुषु । ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । प्रजाति-रमृत-मानन्द इत्युपस्थे । सर्व-मित्याकाशे । तत्-प्रतिष्ठेत्युपासीत । प्रतिष्ठावान् भवति । तन्मह इत्युपासीत । महान् भवति । तन्मन इत्युपासीत । मानवान् भवति । तन्नम इत्युपासीत । नम्यन्ते ऽस्मै कामाः । तद्ब्रह्मेत्युपासीत । ब्रह्मवान् भवति । तद् ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत । पर्येणं म्रियन्ते द्विषन्त-स्सपत्नाः । परि येऽप्रिया भ्रातृव्याः । स यश्चायं पुरुषे । यश्चासा-वादित्ये । स एकः । स य एवंवित् । अस्माल्लोकात् प्रेत्य । एत-मन्नमय-मात्मान-मुपसंक्रम्य । एतं प्राणमय-मात्मान-मुपसंक्रम्य । एतं मनोमय-

मात्मान-मुपसंक्रम्य । एतं विज्ञानमय-मात्मान-मुपसंक्रम्य । एत-मानन्दमय-मात्मान-मुपसंक्रम्य । इमान् लोकान् कामान्नी कामरूप्यनु-संचरन् । एतत्साम गायन्नास्ते । हा ३ वु हा ३ वु हा ३ वु । अहमन्न-महमन्न-महमन्नम् । अहमन्नादो २ ऽहमन्नादो २ ऽहम-न्नादः । अहगं श्लोकक्-दहगं श्लोकक्-दहगं श्लोककृत् । अहमस्मि प्रथमजा ऋता ३ स्य । पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य ना ३ भाइ । योमा ददाति स इदेव मा ३ वाः । अह-मन्नमन्न-मदन्तमा ३ द्मि । अहं विश्वं भुवन-मभ्यभवाम् । सुवर्न ज्योतीः । य एवं वेद । इत्यु-पनिषत् ॥ १० ॥

सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्विनावधीत-मस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्ति-श्शान्ति-श्शान्तिः ॥

हरिः ओ(३)म्

॥ तृतीयः प्रश्नस्समाप्तः ॥

चतुर्थ॒ःप्रश्नः

नारायणवल्ली

महानारायणोपनिषत्

हरिः ओ(४)म्

सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु ॥ सह वीर्यं करवावहै । तेजस्विनावधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्ति-श्शान्ति-श्शान्तिः ॥

अंभस्यपारे

अम्भस्य पारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान् । शुक्रेण ज्योतीग्ंषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । यस्मिन्निदग्ं सं च विचैति सर्वं यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । तदेव भूतं तदु भव्यमा इदं तदक्षरे परमे व्योमन् । येनावृतं खं च दिवं महीं च येनादित्यस्तपति तेजसा भ्राजसा च । यमन्त-स्समुद्रे कवयो वयन्ति यदक्षरे परमे प्रजाः । यतः प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान् व्यचसर्ज भूम्याम् । यदोषधीभिः पुरुषान् पशूग्ंश्च विवेश भूतानि चराचराणि । अतः परं नान्यदणीयसग्ं हि परात्परं यन्महतो

महान्तम् । यदेक-मव्यक्त-मनन्तरूपं विश्वं पुराणं तमसः परस्तात् ॥ १'१ ॥

तदेवर्तं तदु सत्यमाहु-स्तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम् । इष्टापूर्तं बहुधा जातं जायमानं विश्वं बिभर्ति भुवनस्य नाभिः । तदेवाग्निस्त-द्वायु-स्तत्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः । तदेव शुक्रममृतं तद्ब्रह्म तदाप-स्स प्रजा-पतिः । सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषा-दधि । कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च सर्वशः । अर्धमासा मासा ऋतव-स्संवत्सरश्च कल्पन्ताम् । स आपः प्रदुघे उभे इमे अन्तरिक्ष-मथो सुवः । नैनमूर्ध्वं न तिर्यञ्चं न मध्ये परिजग्रभत् । न तस्येशे कश्चन तस्य नाम महद्यशः ॥ १'२ ॥

न संदृशे तिष्ठति रूप-मस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम् । हृदा मनीषा मनसाभिऽक्लृप्तो य एनं विदु-रमृतास्ते भवन्ति । अद्भ्य-स्सम्भूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ । एष हि देवः प्रदिशोऽनुसर्वाः पूर्वोहि जात-स्स उ गर्भे अन्तः । सविजायमान-स्सजनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखा-स्तिष्ठति विश्वतोमुखः । विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतो हस्त उत विश्वतस्पात् । संबाहुभ्यां नमति संपतत्रै-र्द्यावापृथिवी जनयन् देव एकः । वेन-स्तत्पश्य-न्विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येक-

नीळम्। यस्मिंन्निदगं् सं च विचैकगं् स ओतः प्रोतंश्च विभुः प्रजासु।
प्रतद्वोंचे अमृतं नु विद्वान् गंन्धर्वो नाम निहिंतं गुहासु ॥ १·३ ॥

त्रीणिं पदा निहिंता गुहांसु यस्तद्वेदं सवितुः पितासंत्। स नो बन्धुं-र्जनिता स विंधाता धामांनि वेद भुवंनानि विश्वा। यत्र देवा अमृतंमानशाना-स्तृतीये धामा-न्यभ्यैरंयन्त। परिद्यावांपृथिवी यंन्ति सद्यः परिं लोकान् परिदिशः परि सुवंः। ऋतस्य तन्तुं वितंतं विचृत्य तदंपश्यत्तदंभवत् प्रजासुं। परीत्यं लोकान् परीत्यं भूतानिं परीत्य सर्वाः प्रदिशो दिशंश्च। प्रजापंतिः प्रथमजा ऋतस्यात्मनाऽऽत्मानं-मभि-संबभूव। सदंसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रंस्य काम्यंम्। सनिं मेधा-मंयासिषम्। उद्दीप्यस्व जातवेदो ऽपघ्नन्निरृंतिं मम॥ १·४ ॥

पशूगं्श्च मह्यमावंह जीवंनंच दिशोदिश। मा नों हिगंसीज्जात-वेदो गामश्वं पुरुंषं जगंत्। अबिभ्रदग्न आगंहि श्रिया मा परिपातय। पुरुंषस्य विद्म सहस्राक्षस्यं महादेवस्यं धीमहि। तन्नों रुद्रः प्रचोदयांत्। तत्पुरुंषाय विद्महें महादेवायं धीमहि। तन्नों रुद्रः प्रचोदयांत्। तत्पुरुंषाय विद्महें वक्रतुण्डायं धीमहि। तन्नों दन्तिः प्रचोदयांत्। तत्पुरुंषाय विद्महें चक्रतुण्डायं धीमहि॥ १·५॥

तन्नो नन्दिः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय विद्महे महासेनाय धीमहि । तन्नष्षण्मुखः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय विद्महे सुवर्णपक्षाय धीमहि । तन्नो गरुडः प्रचोदयात् । वेदात्मनाय विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि । तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात् । नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् । वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदग्ंष्ट्राय धीमहि ॥ १.६ ॥

तन्नो नारसिग्ंहः प्रचोदयात् । भास्कराय विद्महे महद्युतिकराय धीमहि । तन्नो आदित्यः प्रचोदयात् । वैश्वानराय विद्महे लालीलाय धीमहि । तन्नो अग्निः प्रचोदयात् । कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि । तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात् ।

दूर्वासूक्तम्

सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा । सर्वग्ं हरतु मे पापं दूर्वा दुस्स्वप्ननाशिनी । काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषः परि ॥ १.७ ॥

एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च । या शतेन प्रतनोषि सहस्रेण विरोहसि । तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयम् । अश्वक्रान्ते

रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धरा। शिरसा धारयिष्यामि रक्षस्व मां पदेपदे।

मृत्तिकासूक्तम्

भूमि-र्धेनुर्धरणी लोकधारिणी। उद्धृताऽसि वराहेण कृष्णेन शत-बाहुना। मृत्तिके हन मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतम्। मृत्तिके ब्रह्मदत्ताऽसि काश्यपेनाभिमन्त्रिता। मृत्तिके देहि मे पुष्टिं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ १.८ ॥

मृत्तिके प्रतिष्ठिते सर्वं तन्मे निर्णुद मृत्तिके। तया हतेन पापेन गच्छामि परमां गतिम्।

शत्रुजयमन्त्राः

यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि। मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतये विद्विषो विमृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पति-र्वृत्रहा विमृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर एतु न स्स्वस्तिदा अभयंकरः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवा-स्स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति न-स्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमि-स्स्वस्ति नो बृहस्पति-र्दधातु। आपान्त मन्यु-स्तृपलप्रभर्मा धुनि-श्शिमीवा-ञ्छरुमागं् ऋजीषी। सोमो विश्वान्यतसावनानि नार्वा-गिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः ॥ १.९ ॥

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ता-द्विसीमत-स्सुरुचो वेन आवः । सबुध्निया उपमा अस्य विष्ठा-स्सतश्च योनि-मसतश्च विवः । स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छानश्शर्म सप्रथाः । गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीगं सर्वभूतानां ता-मिहोपह्वये श्रियम् । श्रीर्मे भजतु । अलक्ष्मीर्मे नश्यतु । विष्णु-मुखा वै देवाश्छ-न्दोभिरिमाल्लोका-ननपजय्य-मभ्यंज्यन् । महागं इन्द्रो वज्रबाहुष्षोडशी शर्म यच्छतु ॥ १.१० ॥

स्वस्ति नो मघवा करोतु हन्तु पाप्मानं योऽस्मान्द्वेष्टि । सोमानगं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते । कक्षीवन्तं य औशिजम् । शरीरं यज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन्त्सीदतु यो ऽस्मान्द्वेष्टि । चरणं पवित्र विततं पुराणं येन पूत-स्तरति दुष्कृतानि । तेन पवित्रेण शुद्धेन पूता अति पाप्मान-मरातिं तरेम । सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भि-स्सोमं पिब वृत्रहञ्छूर विद्वान् । जहि शत्रूगं रप मृधो नुदस्वाथा-भयं कृणुहि विश्वतो नः । सुमित्रा न आप ओषधय-स्सन्तु दुर्मित्रा-स्तस्मै भूयासु- र्योस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ।

आपो हिष्ठा मयोभुवस्तान ऊर्जे दधातन ॥ १.११ ॥

महेरणाय चक्षसे । योवः शिवतमो रस-स्तस्य भाजयतेह नः । उशती-रिव मातरः । तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ।

अघमर्षणसूक्तम्

हिरण्यशृङ्गं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः । यन्मया भुक्त-मसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः । यन्मे मनसा वाचा कर्मणा वा दुष्कृतं कृतम् । तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिस्सविता च पुनन्तु पुनःपुनः । नमो ऽग्नये ऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो वरुणाय नमो वारुण्यै नमो ऽद्भ्यः ॥ १·१२ ॥

यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपगच्छतात् । अत्याशना-दतीपाना-द्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात् । तन्नो वरुणो राजा पाणिना-ह्यवमर्शतु । सोऽह-मपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः । नाकस्य पृष्ठ-मारुह्य गच्छे-द्ब्रह्मसलोकताम् । यश्चाप्सु वरुणस्स पुनात्वघमर्षणः । इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमगं सचता परुष्णिया । असिक्निया मरुद्वृधे वितस्तया ऽऽर्जीकीये शृणुह्या

सुषोमया । ऋतं च सत्यं चाभीद्धा-त्तपसोऽध्यजायत । ततो रात्रि-
रजायत तत-स्समुद्रो अर्णवः ॥ १.१३ ॥

समुद्रादर्णवा दधि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदध-
द्विश्वस्य मिषतो वशी । सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्व-मकल्पयत् । दिवं
च पृथिवीं चान्तरिक्ष-मथो सुवः । यत्पृथिव्यागं रजस्स्व मान्तरिक्षे
विरोदसी । इमागं स्तदापो वरुणः पुनात्वघमर्षणः । पुनन्तु वसव
पुनातु वरुणः पुनात्वघमर्षणः । एष भूतस्य मध्ये भुवनस्य गोप्ता ।
एष पुण्यकृतां लोकानेष मृत्योर् हिरण्मयम् । द्यावापृथिव्योर् हिर-
ण्मयगं सगं श्रितगं सुवः ॥ १.१४ ॥

सन-स्सुव-स्सगंशिशाधि । आर्द्रं ज्वलति ज्योति-रहमस्मि ।
ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माह-मस्मि । योऽह-मस्मि ब्रह्माहमस्मि । अहमस्मि
ब्रह्माह-मस्मि । अहमेवाहं मां जुहोमि स्वाहा । अकार्यकार्यवकीर्णी-
स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः । वरुणो ऽपामघमर्षण-स्तस्मात् पापात्प्रमु-
च्यते । रजोभूमि-स्त्वमागं रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः । आक्रान्त्स-
मुद्रः प्रथमे विधर्मञ्जनयन् प्रजा भुवनस्य राजा । वृषा पवित्रे अधि-
सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः ॥ १.१५ ॥

[रुद्रो रुद्रश्च दन्तिश्च नन्दिष्षण्मुख एव च। गरुडो ब्रह्म विष्णुश्च नारसिंग्ंहस्तथैव च। आदित्योऽग्निश्च दुर्गिश्च क्रमेण द्वादशाम्भसि। ममवचमसुवे नावभावै कात्यायनाय ॥]

दुर्गासूक्तम्

जातवेदसे सुनवाम सोम-मरातीयतो निदहाति वेदः। स नः परषदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरिताऽत्यग्निः। ता-मग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टाम्। दुर्गां देवीगं् शरण-महं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः। अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्त्स्वस्तिभि-रति दुर्गाणि विश्वा। पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शंयोः॥ विश्वानि नो दुर्गहा जातवेद-स्सिन्धुं न नावा दुरिता ऽतिपर्-षि। अग्ने अत्रिवन् मनसा गृणानो ऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम्। पृत-ना जितगं् सहमान-मुग्रमग्निगं् हुवेम परमात्सधस्थात्। स नः परष-दति दुर्गाणि विश्वा क्षामद्देवो अतिदुरिताऽत्यग्निः। प्रत्नोषिक मीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि। स्वांचाग्ने तनुवं पिप्रयस्वास्म-भ्यं च सौभग-मायजस्व। गोभिर्जुष्ट-मयुजो निषिक्तं तवेन्द्रविष्णो-रनुसंचरेम। नाकस्य पृष्ठ-मभिसंवसानो वैष्णवीं लोक इह मादय-न्ताम्॥ २॥

व्याहृति-होममन्त्राः

भू-रन्न-मग्नये पृथिव्यै स्वाहा भुवोऽन्नं वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवरन्न-मादित्याय दिवे स्वाहा भू-र्भुवस्सुव-रन्नं चन्द्रमसे दिग्भ्य-स्स्वाहा नमो देवेभ्य-स्स्वधा पितृभ्यो भू-र्भुव स्सुव-रन्नमोम् ॥ ३ ॥

भू-रग्नये पृथिव्यै स्वाहा भुवो वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवं-रादित्याय दिवे स्वाहा भू-र्भुवस्सुवं-श्चन्द्रमसे दिग्भ्य-स्स्वाहा नमो देवेभ्य-स्स्वधा पितृभ्यो भू-र्भुवस्सुव-रग्न ओम् ॥ ४ ॥

भू-रग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्त-रिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भू-र्भुवस्सुवं-श्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा नमो देवेभ्य-स्स्वधा पितृभ्यो भू-र्भुव-स्सुव-र्महरोम् ॥ ५ ॥

ज्ञानप्राप्त्यर्थाहोममन्त्राः

पाहि नो अग्न एनसे स्वाहा । पाहि नो विश्ववेदसे स्वाहा । यज्ञं पाहि विभावसो स्वाहा । सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा ॥ ६ ॥

पाहि नो अग्न एकया । पाह्युत द्वितीयया । पाह्यूर्जं तृतीयया । पाहि गीर्भिश्चतसृभि-र्वसो स्वाहा ॥ ७ ॥

वेदाविस्मरणाय जपमन्त्राः

यश्छन्दसा-मृषभो विश्वरूप-श्छन्दोभ्य-श्छन्दाग्ं-स्याविवेश । सचाग्ं शिक्यः पुरो वाचोपनिष-दिन्द्रो ज्येष्ठ इन्द्रियाय ऋषिभ्यो नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुव-स्सुव-श्छन्द ओम् ॥ ८ ॥

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासं कर्णयो-श्श्रुतं माच्योढ्वं ममामुष्य ओम् ॥ ९ ॥

तप-प्रशंसा

ऋतं तप-स्सत्यं तप श्श्रुतं तपश्शान्तं तपो दम-स्तपश्शमस्तपो दानं तपो यज्ञं तपो भूर्भुवस्सुव-र्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः ॥ १० ॥

विहिताचरणप्रशंसा निषिद्धाचरणनिन्दा च

यथा वृक्षस्यं संपुष्पितस्य दूरा-द्गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो दूराद्गन्धो वाति यथा ऽसिधारां कर्तेऽवहिता-मवक्रामे यद्युवे युवे हवा विह्वयिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येव-ममृता-दात्मानं जुगुप्सेत् ॥ ११ ॥

दहरविद्या

अणो-रणीयान्महतो महीया-नात्मा गुहायां निहितो ऽस्य जन्तोः। त-मक्रतुं पश्यति वीतशोको धातुः प्रसादान्महिमान-मीशम्। सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्सप्तार्चिषस्समिध-स्सप्त जिह्वाः। सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा गुहाशया-न्निहिता-स्सप्तसप्त। अतस्समुद्रा गिरयश्च सर्वेऽस्मात्स्यन्दन्ते सिन्धव-स्सर्वरूपाः। अतश्च विश्वा ओषधयो रसाच्च येनैष भूत-स्तिष्ठत्यन्तरात्मा। ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीना-मृषि-र्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणागं स्वधिति-र्वनानागं सोमः पवित्रमत्येति रेभन्न्। अजा-मेकां लोहितशुक्ल कृष्णां बह्वीं प्रजां जनयन्तीगं सरूपाम्। अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां भुक्तभोगामजोऽन्यः॥ १२'१॥

हगंस-श्शुचिष-द्वसु-रन्तरिक्षस-द्धोता वेदिषदतिथि-र्दुरोणसत्। नृष-द्वरस-दृतस-द्व्योमस-दब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत्। घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनि-र्घृते श्रितो घृत-मुवस्य धाम। अनुष्वध-मावह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम्। समुद्रादूर्मिर्मधुमागं उदार-दुपागंशुना सममृतत्व-मानट्। घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा

देवाना-मम्रृतस्यनाभिः। वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन् यज्ञे धार-यामा नमोभिः। उप ब्रह्मा शृणव-च्छस्यमानं चतुश्शृङ्गो ऽवमी-द्गौर एतत्। चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य। त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्यागं आवि-वेश ॥ १२.२ ॥

त्रिधाहितं पणिभि-र्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्। इन्द्र एकगं सूर्य एकं जजान वेना-देकगं स्वधया निष्टतक्षुः। यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधियो रुद्रो महर्षिः। हिरण्यगर्भं पश्यत जायमानगं सनो देव-श्शुभया स्मृत्या संयुनक्तु। यस्मात्परं नापर-मस्ति किंचिद्यस्मान्नाणीयो न ज्यायो ऽस्ति कश्चित्। वृक्ष इव स्तब्धो दिवि तिष्ठ-त्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम्। न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्व-मानशुः। परेण नाकं निहितं गुहायां विभ्राज-देतद्यतयो विशन्ति। वेदान्तविज्ञान-सुनिश्चितार्था-स्संन्यास-योगाद्यतय-श्शुद्धसत्त्वाः। ते ब्रह्मलोके तु परान्तकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे। दहं विपापं परमेऽश्मभूतं यत्पुण्डरीकं पुरमध्यसगंस्थम्। तत्रापि दहं गगनं विशोक-स्तस्मिन् यदन्तस्त-दुपासितव्यम्। यो वेदादौ

स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतिष्ठितः । तस्य प्रकृति-लीनस्य यः पर-स्स महेश्वरः ॥ १२.३ ॥

नारायणसूक्तम्

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशंभुवम् । विश्वं नारायणं देव-मक्षरं परमं पदम् । विश्वतः परमान्नित्यं विश्वं नारायणग्ं हरिम् । विश्वमेवेदं पुरुष-स्तद्विश्व-मुपजीवति । पतिं विश्वस्यात्मेश्वरग्ं शाश्व-तग्ं शिव-मच्युतम् । नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम् । नारा-यणपरोज्योति-रात्मा नारायणः परः । नारायणपरं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः । नारायण-परो ध्याता ध्यानं नारायणःपरः । यच्च किंचि-ज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा ॥ १३.१ ॥

अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायण-स्थितः । अनन्तम-व्ययं कविग्ं समुद्रेऽन्तं विश्वशंभुवम् । पद्मकोश-प्रतीकाशग्ं हृदयं चाप्यधोमुखम् । अधोनिष्ट्या वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति । ज्वालमालाकुलं भाती विश्वस्यायतनं महत् । सन्ततग्ं शिलाभिस्तु लम्बत्याकोशसन्निभम् । तस्यान्ते सुषिरग्ं सूक्ष्मं तस्मिन् सर्वं प्रतिष्ठि-तम् । तस्य मध्ये महानग्नि-र्विश्वार्चि-र्विश्वतो-मुखः । सोऽग्रभु-

ग्विभजन् तिष्ठ-न्नाहारमजरः कविः। तिर्य-गूर्ध्व-मधश्शायी रश्मय-स्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वंदेहमापादतलमस्तकः। तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः। नीलतोयदमध्यस्था-द्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी पीता भाँस्वत्यणूपमा। तस्याँश्शिखाया मध्ये परमाँत्मा व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिव-स्स हरि-स्सेन्द्रस्सोऽ-क्षरः परमस्स्वराट्॥ १३·२॥

आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम्

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता ऋचस्तदृचा मण्डलग्ं स ऋचां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डले ऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुष-स्तानि यजूग्ंषि स यजुषा मण्डलग्ं स यजुषां लोक-स्सैषा त्रय्येव विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः॥ १४॥

आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मप्रदर्शनम्

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यश-श्चक्षु-श्श्रोत्रमात्मा मनो मन्यु-र्मनुर्मृत्यु-स्सत्यो मित्रो वायु-राकाशः प्राणो लोकपालः कः किं कं तत्सत्यमन्न-ममृतो जीवो विश्वः कतम-स्स्वयम्भु ब्रह्मैत-दमृत एष

पुरुष एष भूताना-मधिपति-र्ब्रह्मण-स्सायुंज्यगं सलोकता-माप्नोत्येतासा-मेव देवतानागं सायुंज्यगं सार्ष्टितागं समानलोकता-माप्नोति य एवं वेदे-त्युपनिषत् ॥ १५ ॥

शिवोपासन-मन्त्राः

निधनपतये नमः । निधनपतान्तिकाय नमः । ऊर्ध्वाय नमः । ऊर्ध्वलिङ्गाय नमः । हिरण्याय नमः । हिरण्यलिङ्गाय नमः । सुवर्णाय नमः । सुवर्णलिङ्गाय नमः । दिव्याय नमः । दिव्यलिङ्गाय नमः । ॥ १६·१ ॥

भवाय नमः । भवलिङ्गाय नमः । शर्वाय नमः । शर्वलिङ्गाय नमः । शिवाय नमः । शिवलिङ्गाय नमः । ज्वलाय नमः । ज्वललिङ्गाय नमः । आत्माय नमः । आत्मलिङ्गाय नमः । परमाय नमः । परमलिङ्गाय नमः । एतत्सोमस्य सूर्यस्य सर्वलिङ्गगं स्थापयति पाणिमन्त्रं पवित्रम् ॥ १६·२ ॥

पश्चिमवक्त्र-प्रतिपादकमन्त्रः

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः । भवे भवे नातिभवे भवस्व माम् । भवोद्भवाय नमः ॥ १७ ॥

उत्तरवक्त्र-प्रतिपादकमन्त्रः

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नम-श्श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नम-स्सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः ॥ १८ ॥

दक्षिणवक्त्र-प्रतिपादकमन्त्रः

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः । सर्वेभ्य-स्सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः ॥ १९ ॥

प्राग्वक्त्र-प्रतिपादकमन्त्रः

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ २० ॥

ऊर्ध्ववक्त्र-प्रतिपादकमन्त्रः

ईशान-स्सर्वविद्याना-मीश्वर-स्सर्वभूतानां ब्रह्माऽधिपति-र्ब्रह्मणोऽधिपति-र्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम् ॥ २१ ॥

नमस्कारार्थ-मन्त्राः

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतयेऽम्बिकापतय उमापतये पशुपतये नमो नमः ॥ २२ ॥

ऋतगं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो नमः ॥ २३ ॥

सर्वो वै रुद्र-स्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। पुरुषो वै रुद्र-स्सन्महो नमो नमः। विश्वंभूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत्। सर्वो ह्येष रुद्र-स्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥ २४ ॥

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे। वो चेम शन्तमगं हृदे। सर्वो ह्येष रुद्र-स्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥ २५ ॥

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रत्येवा-स्याहुतय-स्तिष्ठ-न्त्यथो प्रतिष्ठित्यै ॥ २६ ॥

रक्षोघ्नमन्त्रनिरूपणम्

कृणुष्वपाज इति पञ्च ॥ २७ ॥

भूदेवताकमन्त्रः

अदिति-र्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरा-स्तेषागं सर्व-भूतानां माता मेदिनी महता मही सावित्री गायत्री जगत्युर्वी पृथ्वी बहुला विश्वा भूता कतमा का या सा सत्येत्यमृतेति वसिष्ठः ॥ २८ ॥

सर्वादेवता आपः

आपो वा इदगं सर्वं विश्वाभूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव आपोऽन्न-मापो ऽमृत-माप-स्सम्राडापो विराडापस्स्वरा-डाप-श्छन्दागं स्यापो ज्योतीगं-ष्यापो यजूगंष्याप-स्सत्यमाप-स्सर्वा देवता आपो भूर्भुव-स्सुव-राप ओम् ॥ २९ ॥

सन्ध्यावन्दनमन्त्राः

आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम्। पुनन्तु ब्रह्मणस्पति-र्ब्रह्मपूता पुनातु माम्। यदुच्छिष्ट-मभोज्यं यद्वा दुश्चरितं मम। सर्वं पुनन्तु मा-मापो ऽसतां च प्रतिग्रहगं स्वाहा ॥ ३० ॥

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो रक्षन्ताम्। यदह्ना पापमकार्षम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्। पद्भ्या-मुदरेण शिश्ना। अहस्त-दवलुम्पतु। यत्किञ्चदुरितं मयि। इद-महं माममृतयोनौ। सत्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा ॥ ३१ ॥

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो रक्षन्ताम्। यद्रात्रिया पापमकार्षम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्।

पद्भ्या-मुदरेण शिश्ना। रात्रि-स्तदवलुम्पतु। यत्किञ्च दुरितं मयि। इदमहं मा-ममृतयोनौ। सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा ॥ ३२ ॥

प्रणवस्य ऋष्यादिविवरणम्

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं छन्दं परमात्मं सरूपम्। सायुज्यं विनियोगम् ॥ ३३ ॥

गायत्र्यावाहनमन्त्राः

आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसंमितम्। गायत्रीं छन्दसां मातेदं ब्रह्म जुषस्व मे। यदह्नात्कुरुते पापं तदह्नात्प्रतिमुच्यते। यद्रात्रियात्कुरुते पापं तद्रात्रियात्प्रतिमुच्यते। सर्ववर्णे महादेवि सन्ध्याविद्ये सरस्वति ॥ ३४ ॥

ओजोऽसि सहोऽसि बल-मसि भ्राजोऽसि देवानां धामनामासि विश्वमसि विश्वायु-स्सर्वमसि सर्वायु-रभिभूरों गायत्री-मावाहयामि सावित्री-मावाहयामि सरस्वती-मावाहयामि छन्दर्षी-नावाहयामि श्रिय-मावाहयामि गायत्रिया गायत्रीच्छन्दो विश्वामित्र ऋषिस्सविता देवताऽग्निर्मुखं ब्रह्मा शिरो विष्णुर्-हृदयगुं रुद्र-श्शिखा पृथिवीयोनिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सप्राणा श्वेतवर्णा साङ्ख्या-

यनसगोत्रा गायत्री चतुर्विंग्ंशत्यक्षरा त्रिपदा षट्कुक्षिः पञ्च-शीर्षोप-
नयने विनियोग। ओं भूः। ओं भुवः। ओग्ं सुवः। ओं महः।
ओं जनः। ओं तपः। ओग्ं सत्यम्। ओं तत्सवितु-र्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्। ओ-मापो ज्योती रसोऽ
मृतं ब्रह्म भू-र्भुवस्सुव-रोम्॥ ३५॥

गायत्री-उपस्थानमन्त्रः

उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्धनि। ब्राह्मणेभ्योऽभ्यनु-
ज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम्। स्तुतो मया वरदा वेदमाता प्रचोदयन्ती
पवने द्विजाता। आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्मवर्चसं मह्यं दत्वा प्रजातुं
ब्रह्मलोकम्॥ ३६॥

आदित्यदेवतामंत्रः

घृणि-स्सूर्य आदित्यो न प्रभावात्यक्षरम्। मधुक्षरन्ति तद्र-
सम्। सत्यं वै तद्रस-मापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुव-स्सुव
रोम्॥ ३७॥

त्रिसुपर्णमन्त्राः

ब्रह्म-मेतु माम्। मधु-मेतु माम्। ब्रह्म-मेव मधु-मेतु माम्।
यास्ते सोम प्रजावत्सोऽभिसो अहम्। दुष्वप्नहं दुरुष्षह। यास्ते

सोम प्राणागं स्ताञ्जुहोमि । त्रिसुपर्ण-मयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । ब्रह्महत्यां वा एते घ्नन्ति । ये ब्राँह्मणा-स्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं-प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात् पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् ॥ ३८ ॥

ब्रह्म मेधयाँ । मधु मेधयाँ । ब्रह्ममेव मधु मेधयाँ । अद्या नो देव सवितः प्रजावत्सावी-स्सौभगम् । परा दुष्वप्नियगं सुव । विश्वानि देव सवित-र्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रं तन्म आसुव । मधु वाता ऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्न-स्सन्त्वोषधीः । मधु नक्त-मुतोषसि मधुमत्पार्थिवगं रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पति-र्मधुमागं अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः । य इमं त्रिसुपर्ण-मयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । भ्रूणहत्यां वा एते घ्नन्ति । ये ब्राँह्मणा-स्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात् पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् ॥ ३९ ॥

ब्रह्म मेधवा । मधु मेधवा । ब्रह्म-मेव मधु मेधवा । ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीना-मृषि-र्विप्राणां महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृध्राणागं स्वधिति-र्वनानागं सोमः पवित्रमत्येति रेभन्न् । हगंस-श्शुचिष-द्वसु-रन्तरिक्षस-द्धोता वेदिष-दतिथिर्दुरोणसत् । नृष-द्वरस-

दृतस-द्योमस-दब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् । ऋचे त्वा रुचे त्वा समित्स्रवन्ति सरितो न धेनाः । अन्तर् हृदा मनसा पूयमानाः । घृतस्य धारा अभिचाकशीमि । हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम् । तस्मिन् सुपर्णो मधुकृत् कुलायी भज-न्नास्ते मधु-देवताभ्यः । तस्या सते हरय-स्सप्ततीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम् । य इदं त्रिसुपर्ण-मयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । वीरहत्यां वा एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणा-स्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात् पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् ॥ ४० ॥

मेधासूक्तम्

मेधादेवी जुषमाणा न आगा-द्विश्वाची भद्रा सुमनस्य माना । त्वया जुष्टा नुदमाना दुरुक्तान् बृहद्वदेम विदथे सुवीराः । त्वया जुष्ट ऋषि-र्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽऽगतश्री-रुत त्वया । त्वया जुष्ट-श्चित्रं विन्दते वसु सानो जुषस्व द्रविणो न मेधे ॥ ४१ ॥

मेधां म इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती । मेधां मे अश्विना वुभा-वाधत्तां पुष्करस्रजा । अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च

यन्मनः । दैवीं मेधा सरस्वती सा मां मेधा सुरभि-र्जुषताग्ं स्वाहा
॥ ४२ ॥

आमां मेधा सुरभि-र्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या ।
ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सामां मेधा सुप्रतीका जुषन्ताम्
॥ ४३ ॥

मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि
प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो
भ्राजो दधातु ॥ ४४ ॥

मृत्युनिवारणमन्त्राः

अपैतु मृत्यु-रमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु ।
पर्णं वनस्पते-रिवाभिनः-शशीयताग्ं रयि-स्सचतां-न्न-श्शचीपतिः ॥ ४५ ॥

परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजाग्ं रीरिषो मोत वीरान्
॥ ४६ ॥

वातं प्राणं मनसाऽन्वारभामहे प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः ।
स नो मृत्यो-स्त्रायतां पात्वग्ं हसो ज्योग्जीवा जरा-मशीमहि ॥ ४७ ॥

अमुत्र भूया-दघ यद्यमस्य बृहस्पते अभिशंस्तेरमुंञ्चः । प्रत्यौहता-मश्विना मृत्यु-मस्मा-द्देवाना-मग्ने भिषजा शचीभिः ॥ ४८ ॥

हरिंग् हरन्त-मनुयन्ति देवा विश्वस्येशानं वृषभं मतीनाम् । ब्रह्म सरूपं-मनुमेद-मागा-दयनं माविवधी-र्विक्रमस्व ॥ ४९ ॥

शल्कैरग्नि-मिन्धान उभौ लोकौ सनेमहम् । उभयोर्लोकयोर्ऋ-ऋध्वाऽतिमृत्युं तराम्यहम् ॥ ५० ॥

मा छिदो मृत्यो मावधी-र्मा मे बलं विवृहो मा प्रमोषीः । प्रजां मा मे रीरिष आयु-रुग्र नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम ॥ ५१ ॥

मा नो महान्त-मुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्त-मुतमा न उक्षितम् । मा नो वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मानस्तनुवो रुद्र रीरिषः ॥ ५२ ॥

मा न स्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मा नो रुद्रभामितोऽवधीर् हविष्मन्तो नमसा-विधेम ते ॥ ५३ ॥

प्रजापतिप्रार्थनामन्त्रः

प्रजापते नत्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव । यत्कामा-स्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयगं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ ५४ ॥

इंद्रप्रार्थनामन्त्रः

स्वस्तिदा विशस्पति-र्वृत्रहा विमृधो वशी । वृषेन्द्रः पुर एतु नस्स्वस्तिदा अभयंकरः ॥ ५५ ॥

मृत्युंजयमन्त्राः

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव बन्धना न्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात् ॥ ५६ ॥

ये ते सहस्र-मयुतं पाशा मृत्यो मर्त्याय हन्तवे । तान् यज्ञस्य मायया सर्वा-नवयजामहे ॥ ५७ ॥

मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहा ॥ ५८ ॥

पापनिवारका मन्त्राः

देवकृतस्यैनसो ऽवयजन-मसि स्वाहा । मनुष्य-कृतस्यैनसो ऽवयजन-मसि स्वाहा । पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ।

आत्मकृतस्यैनसोऽवयजन-मसि स्वाहा। अन्यकृतस्यैनसोऽवयजन-मसि स्वाहा। असत्कृतस्यैनसोऽवयजन-मसि स्वाहा। यद्दिवा च नक्तं चैनश्चकृम तस्यावयजन-मसि स्वाहा। यत्स्वपन्तश्च जाग्रत-श्चैनश्चकृम तस्यावयजन-मसि स्वाहा। यत्सुषुप्तश्च जाग्रत-श्चैनश्च-कृम तस्यावयजनमसि स्वाहा। यद्विद्वाग्ंस-श्चाविद्वाग्ंस-श्चैनश्च-कृम तस्यावयजनमसि स्वाहा। एनस एनसो ऽवयजन-मसि स्वाहा ॥ ५९ ॥

वसुप्रार्थनामन्त्रः

यद्वो देवाश्चकृम जिह्वया गुरुमनसो वा प्रयुती देव हेड-नम्। अरावा यो नो अभिदुच्छुनायते तस्मिन्तदेनो वसवो निधेतन स्वाहा ॥ ६० ॥

कामोऽकार्षीत्-मन्युरकार्षीत् मन्त्रः

कामोऽकार्षीन्नमो नमः। कामोकार्षीत्कामः करोति नाहं करोमि कामः कर्ता नाहं कर्ता कामः कारयिता नाहं कारयिता एष ते काम कामाय स्वाहा ॥ ६१ ॥

मन्यु-रकार्षीन्नमो नमः । मन्यु-रकार्षीन्मन्युः करोति नाहं करोमि मन्युः कर्ता नाहं कर्ता मन्युः कारयिता नाहं कारयिता एष ते मन्यो मन्यवे स्वाहा ॥ ६२ ॥

विरजाहोममन्त्राः

तिलाञ्जुहोमि सरसाग्ं सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु स्वाहा । गावो हिरण्यं धन-मन्नपानग्ं सर्वेषाग्ं श्रियै स्वाहा । श्रियं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं चानृण्यताम् । ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम् । श्रद्धामेधे प्रजा-स्सन्ददातु स्वाहा ॥ ६३ ॥

तिलाः कृष्णा-स्तिला-श्श्वेता-स्तिला-स्सौम्या वशानुगाः । तिलाः पुनन्तु मे पापं यत्किञ्चिद्दुरितं मयि स्वाहा । चोरस्यान्नं नवश्राद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः । गोस्तेयग्ं सुरापानं भ्रूणहत्या तिला शान्तिग्ं शमयन्तु स्वाहा । श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च कीर्तिं चानृण्यताम् । ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम् । श्रद्धामेधे प्रज्ञातु ज्ञातवेद-स्संददातु स्वाहा ॥ ६४ ॥

प्राणापान-व्यानोदान-समाना मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासग्ं स्वाहा । वाङ्मन-श्चक्षुश्श्रोत्र-जिह्वाघ्राण-रेतो-बुद्ध्या-

कृति-स्संकल्पा मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । त्वक्चर्म-मागंस-रुधिर-मेदो-मज्जा-स्नायवो-ऽस्थीनि मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । शिरःपाणि-पाद-पार्श्व-पृष्ठोरूदर-जङ्घशिश्नोपस्थ-पायवो मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । उत्तिष्ठ पुरुष हरितपिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि ददापयिता मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा ॥ ६५ ॥

पृथिव्याप-स्तेजो-वायु-राकाशा मे शुध्यन्तां ज्योति रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । शब्द-स्पर्श-रूप-रस-गन्धा मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । मनो-वाक्काय-कर्माणि मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा। अव्यक्तभावै-रहंकारै-र्ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । आत्मा मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा। अन्तरात्मा मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा। परमात्मा मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा । क्षुधे स्वाहा । क्षुत्पिपासाय स्वाहा । विविट्यै स्वाहा । ऋग्विधानाय

स्वाहा । कषोत्काय स्वाहा । क्षुत्पिपासामलं ज्येष्ठा-मलक्ष्मीर्नाश-या-म्यहम् । अभूति-मसमृद्धिं च सर्वा-न्निर्णुद मे पाप्मानगं स्वाहा । अन्नमय - प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय - मानन्द-मयमात्मा मे शुध्यन्तां ज्योति-रहं विरजा विपाप्मा भूयासगं स्वाहा ॥ ६६ ॥

वैश्वदेवमन्त्राः

अग्नये स्वाहा । विश्वेभ्यो देवेभ्य-स्स्वाहा । ध्रुवाय भूमाय स्वाहा । ध्रुवक्षितये स्वाहा । अच्युतक्षितये स्वाहा । अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा । धर्माय स्वाहा । अधर्माय स्वाहा । अद्भ्य-स्स्वाहा । ओषधि-वनस्पतिभ्य-स्स्वाहा ॥ ६७.१ ॥

रक्षोदेवजनेभ्य-स्स्वाहा । गृह्याभ्य-स्स्वाहा । अवसानेभ्य-स्स्वाहा । अवसानपतिभ्य-स्स्वाहा । सर्व-भूतेभ्य-स्स्वाहा । कामाय स्वाहा । अन्तरिक्षाय स्वाहा । यदेजति जगति यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा । पृथिव्यै स्वाहा । अन्तरिक्षाय स्वाहा ॥ ६७.२ ॥

दिवे स्वाहा । सूर्याय स्वाहा । चन्द्रमसे स्वाहा । नक्षत्रेभ्य-स्स्वाहा । इन्द्राय स्वाहा । बृहस्पतये स्वाहा । प्रजापतये स्वाहा ।

ब्रह्मणे स्वाहा । स्वधा पितृभ्य-स्स्वाहा । नमो रुद्राय पशुपतये स्वाहा ॥ ६७·३ ॥

देवेभ्य-स्स्वाहा । पितृभ्यं-स्स्वधाऽस्तु । भूतेभ्यो नमः । मनुष्येभ्यो हन्ता । प्रजापतये स्वाहा । परमेष्ठिने स्वाहा । यथा कूप-श्शतधार-स्सहस्रधारो अक्षितः । एवा मे अस्तु धान्यगं सहस्रधारमक्षितम् । धनधान्यै स्वाहा । ये भूताः प्रचरन्ति दिवानक्तं बलि-मिच्छन्तो वितुदस्य प्रेष्याः । तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो हरामि मयि पुष्टिं पुष्टिपति-र्दधातु स्वाहा ॥ ६७·४ ॥

ओं तद्ब्रह्म । ओं तद्वायुः । ओं तदात्मा । ओं तत्सत्यम् । ओं तत्सर्वम् । ओं तत्पुरो-र्नमः । अन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्वमूर्तिषु । त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कार-स्त्वमिन्द्र-स्त्वगं रुद्र-स्त्वं विष्णु-स्त्वं ब्रह्म त्वं प्रजापतिः । त्वं तदाप आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भू-र्भुव-स्सुव-रोम् ॥ ६८ ॥

प्ररणाहुतिमन्त्राः

श्रद्धायां प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि । श्रद्धयांमपाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि । श्रद्धायां व्याने निविष्टो ऽमृतं जुहोमि । श्रद्धायां-

मुदाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। श्रद्धायाग्ं समाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय। अमृतोपस्तरण-मसि। श्रद्धायां प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मा विशाप्रदाहाय। प्राणाय स्वाहा ॥ ६९'१ ॥

श्रद्धाया-मपाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मा विशाप्रदाहाय। अपानाय स्वाहा। श्रद्धायां व्याने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मा विशाप्रदाहाय। व्यानाय स्वाहा। श्रद्धाया-मुदाने निविष्टो ऽमृतं जुहोमि। शिवोमा विशाप्रदाहाय। उदानाय स्वाहा। श्रद्धायाग्ं समाने निविष्टो ऽमृतं जुहोमि। शिवो मा विशाप्रदाहाय। समानाय स्वाहा। ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय। अमृतापिधानमसि ॥ ६९'२ ॥

भुक्तान्नाभिमन्त्रणमन्त्राः

श्रद्धायां प्राणे निविश्यामृतग्ं हुतम्। प्राणमन्नेनाप्यायस्व। श्रद्धाया-मपाने निविश्यामृतग्ं हुतम्। अपान-मन्नेनाप्यायस्व। श्रद्धायां व्याने निविश्यामृतग्ं हुतम्। व्यान-मन्नेनाप्यायस्व। श्रद्धाया-मुदाने निविश्यामृतग्ं हुतम्। उदान-मन्नेनाप्यायस्व। श्रद्धायाग्ं समाने निविश्यामृतग्ं हुतम्। समान-मन्नेनाप्यायस्व ॥ ७० ॥

भोजनान्ते आत्मानुसन्धानमन्त्राः

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः । ईशस्सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक् ॥ ७१ ॥

अवयवस्वस्थता-प्रार्थनामन्त्रः

वाङ्म आसन् । नसोः प्राणः । अक्ष्यो-श्चक्षुः । कर्णयो-श्श्रोत्रम् । बाहुवो-र्बलम् । ऊरुवो-रोजः । अरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः । तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥ ७२ ॥

इन्द्रसप्तर्षि-संवादमन्त्रः

वयं-स्सुपर्णा उपसेदु-रिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः । अपध्वान्तमूर्णुहि पूर्धि चक्षु-र्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान् ॥ ७३ ॥

हृदयालंभनमन्त्रः

प्राणानां ग्रन्थि-रसि रुद्रो मा विशान्तकः । तेनान्नेनाप्यायस्व ॥ ७४ ॥

देवताप्राणनिरूपणमन्त्रः

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्यु-र्मे पाहि ॥ ७५ ॥

अग्निस्तुतिमन्त्रः

त्वमग्ने द्युभि-स्त्वमाशुशुक्षणि-स्त्व-मद्भ्य-स्त्वमश्मनस्परि । त्वं वनेभ्य-स्त्वमोषधीभ्य-स्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ ७६ ॥

अभीष्टयाचनामन्त्रः

शिवेन मे सन्तिष्ठस्व स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व यज्ञस्यर्धि-मनु सन्तिष्ठस्वोप ते यज्ञ नम उप ते नम उप ते नमः ॥ ७७ ॥

परतत्त्व-निरूपणम्

सत्यं परं परगं् सत्यगं् सत्येन न सुवर्गा-ल्लोकाच्च्यवन्ते कदाचन सतागं् हि सत्यं तस्मात् सत्ये रमन्ते तप इति तपो नानशना-त्परं यद्धि परं तप-स्तद्दुर्धर्षं तद्दुराधर्षं तस्मा-त्तपसि रमन्ते दम इति नियतं ब्रह्मचारिण-स्तस्मा-द्दमे रमन्ते शम इत्यरण्ये मुनय-स्तस्मा-च्छमे रमन्ते दान-मिति सर्वाणि भूतानि प्रशगंसन्ति दाना-न्नाति दुश्चरं तस्मा-द्दाने रमन्ते धर्म इति धर्मेण सर्व-मिदं परिगृहीतं धर्मा-न्नातिदुष्करं तस्मा-द्धर्मे रमन्ते प्रजन इति भूयागंस-स्तस्माद्भूयिष्ठाः

प्रजायन्ते तस्माद्भूयिष्ठाः प्रजनने रमन्तेऽग्नय इत्याह तस्मा-दग्नय आधातव्या अग्निहोत्र-मित्याह तस्मा-दग्निहोत्रे रमन्ते यज्ञ इति यज्ञो हि देवा-स्तस्माँद्यज्ञे रमन्ते मानस-मिति विद्वाग्ंस-स्तस्मा-द्विद्वाग्ंस एव मानसे रमन्ते न्यास इति ब्रह्मा ब्रह्मा हि परः परो हि ब्रह्मा तानि वा एतान्यवराणि पराग्ंसि न्यास एवात्यरेचय-द्य एवं वेदे-त्युपनिषत् ॥ ७८ ॥

ज्ञानसाधन-निरूपणम्

प्राजापत्यो हारुणि-स्सुपर्णेयः प्रजापतिं पितर-मुपससार किं भगवन्तः परमं वदन्तीति तस्मै प्रोवाच सत्येन वायु-रावाति सत्येनादित्यो रोचते दिवि सत्यं वाचः प्रतिष्ठा सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात् सत्यं परमं वदन्ति तपसा देवा देवता-मग्र आयन् तपसर्षय-स्सुवरन्वविन्दन् तपसा सपत्नान् प्रणुदामाराती-स्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात्तपः परमं वदन्ति दमेन दान्ताः किल्बिष-मवधून्वन्ति दमेन ब्रह्मचारिण-स्सुवरगच्छन् दमो भूतानां दुराधर्षं दमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दमः परमं वदन्ति शमेन शान्ता-श्शिव-माचरन्ति शमेन नाकं मुनयोऽन्वविन्दञ्छमो भूतानां दुराधर्षञ्छमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मा-

च्छ्मः परमं वदन्ति दानं यज्ञानां वरूथं दक्षिणा लोके दातारगं सर्व-
भूतान्युपजीवन्ति दानेनारातीरपानुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति
दाने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दानं परमं वदन्ति धर्मो विश्वस्य जगतःप्रतिष्ठा
लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं
तस्माद्धर्मं परमं वदन्ति प्रजननं वै प्रतिष्ठा लोके साधुप्रजायास्तन्तुं
तन्वानः पितॄणामनृणो भवति तदेव तस्या अनृणं तस्मात् प्रजननं
परमं वदन्त्यग्नयो वै त्रयीविद्या देवयानः पन्था गार्हपत्य ऋक्पृ-
थिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनं यजुरन्तरिक्षं वामदेव्यमाहवनीय-
स्साम सुवर्गो लोको बृहत्तस्मादग्नीन् परमं वदन्त्यग्निहोत्रगं सायं प्रात-
र्गृहाणां निष्कृतिस्स्विष्टगं सुहुतं यज्ञक्रतूनां प्रायणगं सुवर्गस्य
लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमं वदन्ति यज्ञ इति यज्ञेन हि
देवा दिवं गता यज्ञेनासुरानपानुदन्त यज्ञेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति
यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्यज्ञं परमं वदन्ति मानसं वै प्राजापत्यं
पवित्रं मानसेन मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयःप्रजा असृजन्त
मानसे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान् मानसं परमं वदन्ति न्यास इत्याहु-
र्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वःकतमस्स्वयम्भुः प्रजापतिस्संवत्सर

इति संवत्सरो ऽसावादित्यो य एष आदित्ये पुरुष-स्स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा याभिरादित्य-स्तपति रश्मिभि-स्ताभिःपर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधि - वनस्पतयः प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभि-रन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणै-र्बलं बलेन तप-स्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा मनीषया मनो मनसा शान्ति-श्शान्त्या चित्तं चित्तेन स्मृतिग्ं स्मृत्या स्मारग्ं स्मारेण विज्ञानं विज्ञानेनात्मानं वेदयति तस्मा-दन्नं ददन् सर्वाण्येतानि ददात्यन्नात् प्राणा भवन्ति भूतानां प्राणै-र्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञाना-दानन्दो ब्रह्मयोनि-स्स वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्व-मिदं प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षं च द्यौश्च दिशश्चावान्तरदिशाश्च स वै सर्वमिदं जगत् स सभूतग्ं स भव्यं जिज्ञासक्लृप्त ऋतजा-रयिष्ठा श्रद्धा सत्यो महस्वान् तपसो वरिष्ठाद् ज्ञात्वा तमेवं मनसा हृदा च भूयो न मृत्यु-मुपयाहि विद्वान् तस्मा-न्न्यास-मेषां तपसा-मतिरिक्तमाहु-र्वसुरण्वो विभूरसि प्राणे त्वमसि सन्धाता ब्रह्मन् त्वमसि विश्वधृत्तेजोदा-स्त्वमस्यग्नि-रसि वर्चोदा-स्त्वमसि सूर्यस्य द्युम्नोदा-स्त्वमसि चन्द्रमस उपयामगृहीतोऽसि ब्रह्मणे त्वा महस ओमित्यात्मानं युञ्जीतैतद्वै महोपनिषदं देवानां गुह्यं य एवं

वेदं ब्रह्मणो महिमान-माप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो महिमान-मित्युपनिषत् ॥ ७० ॥

ज्ञानयज्ञः

तस्यैवं विदुषो यज्ञस्यात्मा यजमान-श्श्रद्धा पत्नी शरीर-मिध्म-मुरो वेदि-र्लोमानि बर्हि-र्वेद-श्शिखा हृदयं यूपः काम आज्यं मन्युः पशु-स्तपोऽग्नि-र्दम-श्शमयिता दक्षिणा-वाग्घोता प्राण उद्गाता चक्षु रध्वर्यु-र्मनो ब्रह्मा श्रोत्रमग्नी-द्यावद्ध्रियते सा दीक्षा यदश्नाति तद्धवि-र्यत्पिबति तदस्य सोमपानं यद्रमते तदुपसदो यत्संचरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च सप्रवर्ग्यो यन्मुखं तदाहवनीयो या व्याहृति-राहुति-र्यदस्य विज्ञानं तज्जुहोति यत्सायं प्रातरत्ति तत्समिधं यत्प्रातर्मध्यन्दिनग्ं सायं च तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्धमासाश्च मासाश्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये संवत्सराश्च परिवत्सराश्च तेऽहर्गणास्सर्ववेदसं वा एतत्सत्रं यन्मरणं तदवभृथ एतद्वै जरामर्य-मग्निहोत्रग्ं सत्रं य एवं विद्वा-नुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं गच्छत्यथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणा-मेव महिमानं गत्वा चन्द्रमसस्सायुज्यग्ं सलोकता-माप्नोत्येतौ वै सूर्या-

चन्द्रमसो-महिमानौ ब्राह्मणो विद्वानभिजयति तस्माद् ब्रह्मणो महिमान-
माप्नोति तस्माद् ब्रह्मणो महिमान-मित्युपनिषत् ॥ ८० ॥

सहनाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहै। तेजस्विना-
वधीतमस्तु मा विद्विषावहै। ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ हरिः ओं (३) म् ॥

इति तैत्तिरीयोपनिषदि चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः

॥ तैत्तिरीयोपतिषत् समाप्ता ॥

॥ श्रीः ॥

॥ तैत्तिरीयारण्यके प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ सूर्यनमस्कार - मन्त्राः ॥

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

ओम् भूः, ओम् भुवः, ओगं सुवः, ओम् महः, ओम् जनः, ओम् तपः ओगं सत्यम्, ओम् तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् ।

ममोपात्त-समस्त-दुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं करिष्यमाणस्य कर्मणः निर्विघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं आदौ विघ्नेश्वर-पूजां करिष्ये ॥ अप उपस्पृश्य । (पुष्पाक्षतान् गृहीत्वा) ओम् गणानां त्वा गणपतिगं हवामहे कविं कवीना - मुपमश्रवस्तमम् । ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आनश्शृण्वन्नूतिभिस्सीद सादनम् ॥

अस्मिन् हरिद्राबिम्बे सुमुखं महागणपतिं ध्यायामि, महागणपतिं आवाहयामि, आसनं समर्पयामि, पादयोः पाद्यं समर्पयामि, हस्तयोः अर्घ्यं समर्पयामि, आचमनीयं समर्पयामि, ओम् भूर्भुवस्सुवः स्नापयामि, स्नानानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि, वस्त्रार्थं अक्षतान् समर्पयामि, उपवीतार्थं अक्षतान् समर्पयामि, आभरणार्थं अक्षतान् समर्पयामि,

दिव्यपरिमळ-गन्धान्धारयामि, हरिद्राकुङ्कुमं समर्पयामि, अक्षतान् समर्पयामि, पुष्पाणि समर्पयामि।

ओम् सुमुखाय नमः। ओम् एकदन्ताय नमः। ओम् कपिलाय नमः। ओम् गजकर्णकाय नमः। ओम् लम्बोदराय नमः। ओम् विकटाय नमः। ओम् विघ्नराजाय नमः। ओम् विनायकाय नमः। ओम् धूमकेतवे नमः। ओम् गणाध्यक्षाय नमः। ओम् फालचन्द्राय नमः। ओम् गजाननाय नमः। ओम् वक्रतुण्डाय नमः। ओम् शूर्पकर्णाय नमः। ओम् हेरम्बाय नमः। ओम् स्कन्दपूर्वजाय नमः। ओम् सिद्धिविनायक-स्वामिने नमः। नानाविध-परिमळ-पत्र-पुष्पाणि समर्पयामि।

धूपः। दीपः। नैवेद्यम्। ओम् भूर्भुवस्सुवः+प्रचोदयात्। देवसवितः प्रसुव। सत्यं त्वर्तेन परिषिञ्चामि। अमृतोपस्तरणमसि। ओम् प्राणाय स्वाहा, ओम् अपानाय स्वाहा, ओम् व्यानाय स्वाहा, ओम् उदानाय स्वाहा। ओम् समानाय स्वाहा। ओम् ब्रह्मणे स्वाहा। ओम् महागणपतये नमः कदली-फलादिकं निवेदयामि। निवेदनानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि। मध्ये मध्ये अमृतपानीयं समर्पयामि। अमृतापिधानमसि। हस्तप्रक्षाळनं समर्पयामि। पादप्रक्षाळनं समर्पयामि। आचमनीयं समर्पयामि॥

पूगीफलसमायुक्तं नागवल्ली-दलैर्युतम् । कर्पूर-चूर्णसंयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥ ताम्बूलं निवेदयामि ।

तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ॥ ओम् महागणपतये नमः कर्पूरनीराजनं सन्दर्शयामि । नीराजनानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि, रक्षां धारयामि, मन्त्रपुष्पं समर्पयामि, सर्वोपचारान् समर्पयामि ॥

वक्रतुण्ड महाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ । अविघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ इति प्रार्थयेत् ॥

॥ श्री सूर्यनारायणपूजा-नमस्कार-सङ्कल्पः ॥

ओं शुक्लांबरधरं विष्णुं+सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ ओम् भूः+सुवरोम् । ममोपात्त+श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेत-श्रीसूर्यनारायणप्रीत्यर्थं श्रीसूर्यनारायणप्रसादसिद्ध्यर्थं आयुरारोग्याद्यभीष्टसिद्ध्यर्थं श्रीसूर्यनारायणपूजा-पुरस्सरं तृचकल्पेन अरुणप्रश्नेन च श्रीसूर्यनमस्कारान् करिष्ये । अप उपस्पृश्य ।

अगजानन-पद्मार्कं गजानन-महर्निशम् । अनेकदं तं भक्तानां एकदन्तमुपास्महे ॥ अस्मात् हरिद्राबिम्बात् आवाहितं महागणपतिं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि । शोभनार्थे क्षेमाय पुनरागमनाय च । इति विघ्नेश्वरं उद्वासयेत् ॥

कलशं गन्धपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्य—

कलशस्य मुखे विष्णुः कण्ठे रुद्रस्समाश्रितः । मूले तत्रस्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः ॥ ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदोऽप्यथर्वणः । अङ्गैश्च सहितास्सर्वे कलशाम्बु समाश्रिताः ॥ गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति । नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥

अनेन शुद्धोदकेन पूजाद्रव्याणि आत्मानं च प्रोक्षेत् ।

॥ कुम्भे वरुण-सूर्यनारायण-पूजा ॥

ओम् इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय । त्वामवस्युराचके तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः । अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशꣳस मा न आयुः प्रमोषीः ॥ अस्मिन् कुम्भे सकलतीर्थाधिपतिं वरुणं ध्यायामि । वरुण-मावाहयामि ।

ओम् आसत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च । हिरण्ययेन सविता रथेनाऽऽदेवो याति भुवना विपश्यन् ॥ अस्मिन् कुम्भे श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेतं श्रीसूर्यनारायणं ध्यायामि । श्रीसूर्यनारायणमावाहयामि । आसनं समर्पयामि, पादयोः पाद्यं समर्पयामि, हस्तयोः अर्घ्यं समर्पयामि, आचमनीयं समर्पयामि,

ओं भूर्भुवस्सुवः स्नापयामि, स्नानानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि, वस्त्रार्थं अक्षतान् समर्पयामि, उपवीतार्थं अक्षतान् समर्पयामि, आभरणार्थं अक्षतान् समर्पयामि, दिव्य-परिमळ-गन्धान्धारयामि, हरिद्राकुङ्कुमं समर्पयामि, अक्षतान् समर्पयामि, पुष्पाणि समर्पयामि ॥

ओम् मित्राय नमः । ओम् रवये नमः । ओम् सूर्याय नमः । ओम् भानवे नमः । ओम् खगाय नमः । ओम् पूष्णे नमः । ओम् हिरण्यगर्भाय नमः । ओम् मरीचये नमः । ओम् आदित्याय नमः । ओम् सवित्रे नमः । ओम् अर्काय नमः । ओम् भास्कराय नमः । श्रीछाया-सुवर्चलाम्बासमेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः । नानाविधपरिमळ पत्रपुष्पाणि समर्पयामि ॥

धूपः । दीपः । नैवेद्यम् ॥ ओम् भूर्भुवस्सुवः+ब्रह्मणे स्वाहा ॥ छायासुवर्चलांबा-समेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः । कदलीफलं निवेदयामि । ताम्बूलं निवेदयामि ॥

नीराजनम् ॥ ओम् भास्करार्य विद्महे महद्द्युतिकरार्य धीमहि । तन्नो आदित्यः प्रचोदयात् । श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः । दिव्यमङ्गळ - कर्पूरनीराजनं सन्दर्शयामि । नीराजनानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि, रक्षां धारयामि, मन्त्रपुष्पं समर्पयामि, स्वर्णपुष्पं समर्पयामि, प्रदक्षिणनमस्कारान् समर्पयामि ॥

(न्यासः) ओं अस्य श्रीसूर्यनमस्कार-महामन्त्रस्य, कण्वपुत्रः प्रस्कन्न ऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, श्रीसूर्यनारायणो देवता। ह्रां बीजम्, ह्रीं शक्तिः ह्रूं कीलकम्। श्रीसूर्यनारायण-प्रसाद-सिद्ध्यर्थे नमस्कारे विनियोगः।

ह्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः	ह्रां हृदयाय नमः।
ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः	ह्रीं शिरसे स्वाहा।
ह्रूं मध्यमाभ्यां नमः	ह्रूं शिखायै वषट्।
ह्रैं अनामिकाभ्यां नमः	ह्रैं कवचाय हुम्।
ह्रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः	ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट्।
ह्रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः	ह्रः अस्त्राय फट्।

भूर्भुवस्सुवरोमिति दिग्बन्धः

(ध्यानम्) उदयगिरिमुपेतं भास्करं पद्महस्तं
सकलभुवननेत्रं नूत्नरत्नोपधेयम्।
तिमिरकरिमृगेन्द्रं बोधकं पद्मिनीनां
सुरगुरुमभिवन्दे सुन्दरं विश्वरूपम्॥

लं-पृथिव्यात्मने गन्धं समर्पयामि।

हं-आकाशात्मने पुष्पाणि समर्पयामि।

यं-वाय्वात्मने धूपमाघ्रापयामि ।

रं-वह्न्यात्मने दीपं दर्शयामि ।

वं-अमृतात्मने अमृतोपहारं निवेदयामि ।

सं-सर्वात्मने सर्वोपचारान् समर्पयामि ॥

अथ नमस्काराः

ओं गणानां त्वा गणपतिꣳ हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।
ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आनश्शृण्वन्नूतिभिस्सीद सादनम् ।

ओं महागणपतये नमः ।

उमाकोमळ-हस्ताब्ज-संभावित-ललाटिकम् ।
हिरण्यकुण्डलं वन्दे कुमारं पुष्करस्रजम् ॥

ओं कुमार-गुरवे नमः ॥

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरुस्साक्षात्परं ब्रह्म तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

गुरवे सर्वलोकानां भिषजे भवरोगिणाम् ।
निधये सर्वविद्यानां दक्षिणामूर्तये नमः ॥

विनतातनयो देवः कर्मसाक्षी सुरेश्वरः ।
सप्ताश्व-स्सप्तरज्जुश्चाऽप्यरुणो मे प्रसीदतु ॥

रज्जुवेत्रकशापाणिं प्रसन्नं कश्यपात्मजम् ।
सर्वाभरणदीप्ताङ्ग-मरुणं प्रणमाम्यहम् ॥

ओं अरुणाय नमः ॥

ओम् अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ ऋग्वेदात्मने सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

इषे त्वोर्जे त्वा वायवस्स्थोपायवस्स्थ देवो वस्सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे ॥ यजुर्वेदात्मने सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

अग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये । निहोता सत्सि बर्हिषि ॥ सामवेदात्मने सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शंयोरभिस्रवन्तु नः ॥ अथर्ववेदात्मने सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

घृणिस्सूर्य आदित्यो न प्रभा वात्यक्षरम् । मधु क्षरन्ति तद्रसम् । सत्यं वै तद्रसमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । छायासुवर्च-लाम्बा-समेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमाभासि रोचनम् । उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते योनिस्सूर्याय त्वा भ्राजस्वते । छायासुवर्चलांबा-समेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

ओं ह्राम् । उद्यन्नद्य मित्रमहः । मित्राय नमः ॥

ओं ह्रीम् । आरोहन्नुत्तरां दिवम् । रवये नमः ॥

ओं ह्रूम् । हृद्रोगं मम सूर्य । सूर्याय नमः ।

ओं ह्रैम् । हरिमाणञ्च नाशय । भानवे नमः ॥

ओं ह्रौम् । शुकेषु मे हरिमाणम् । खगाय नमः ॥

ओं ह्रः । रोपणाकासु दध्मसि । पूष्णे नमः ॥

ओं ह्राम् । अथो हारिद्रवेषु मे । हिरण्यगर्भाय नमः ॥

ओं ह्रीम् । हरिमाणन्निदध्मसि । मरीचये नमः ॥

ओं ह्रूम् । उदगादयमादित्यः । आदित्याय नमः ॥

ओं ह्रैम् । विश्वेन सहसा सह । सवित्रे नमः ॥

ओं ह्रौम् । द्विषन्तं मम रन्धयन् । अर्काय नमः ॥

ओं ह्रः । मो अहं द्विषतो रधम् । भास्कराय नमः ॥

ओं ह्राम् ह्रीम् । उद्यन्नद्य मित्रमहः । आरोहन्नुत्तरां दिवम् ॥ मित्ररविभ्यां नमः ॥

ओं ह्रूम्, ह्रैम् । हृद्रोगं मम सूर्य । हरिमाणञ्च नाशय सूर्य-भानुभ्यां नमः ।

ओं ह्रौम्, ह्रः। शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकासु दध्मसि। खग-पूषभ्यां नमः॥

ओं ह्राम् ह्रीम्। अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणन्निदध्मसि। हिरण्यगर्भ-मरीचिभ्यां नमः॥

ओं ह्रूम् ह्रैम्। उदगादयमादित्यः। विश्वेन सहसा सह। आदित्य-सवितृभ्यां नमः।

ओं ह्रौम्, ह्रः। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहं द्विषतो रधम्। अर्क-भास्कराभ्यां नमः।

ओं ह्राम्, ह्रीम्, ह्रूम्, ह्रैम्। उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां दिवम्। हृद्रोगं मम सूर्य। हरिमाणञ्च नाशय। मित्र-रवि-सूर्य-भानुभ्यो नमः॥

ओं ह्रौम्, ह्रः, ह्राम् ह्रीम्। शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकासु दध्मसि। अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणन्निदध्मसि। खग-पूष-हिरण्यगर्भ-मरीचिभ्यो नमः॥

ओं ह्रूम्, ह्रैम्, ह्रौम्, ह्रः। उदगादयमादित्यः। विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहं द्विषतो रधम्। आदित्य-सवित्रर्क-भास्करेभ्यो नमः॥

ओं ह्राम्, ह्रीम्, ह्रूम्, ह्रैम्, ह्रौम्, ह्रः । उद्यन्नद्य मित्रमहः । आरोहन्नुत्तरां दिवम् । हृद्रोगं मम सूर्य । हरिमाणञ्च नाशय । शुकेषु मे हरिमाणम् । रोपणाकासु दध्मसि । मित्र-रवि-सूर्य-भानु-खग-पूषभ्यो नमः ॥

ओं ह्राम्, ह्रीम्, ह्रूम्, ह्रैम्, ह्रौम्, ह्रः । अथो हारिद्रवेषु मे । हरिमाणन्निदध्मसि । उदगादयमादित्यः । विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मम रन्धयन् । मो अहं द्विषतो रधम् ॥ हिरण्यगर्भ-मरीच्यादित्य-सवित्रर्क-भास्करेभ्यो नमः ॥

ओं ह्राम्, ह्रीम्, ह्रूम्, ह्रैम्, ह्रौम्, ह्रः । ओं ह्राम्, ह्रीम्, ह्रूम्, ह्रैम्, ह्रौम्, ह्रः । उद्यन्नद्य मित्रमहः । आरोहन्नुत्तरां दिवम् । हृद्रोगं मम सूर्य । हरिमाणञ्च नाशय । शुकेषु मे हरिमाणम् । रोपणाकासु दध्मसि । अथो हारिद्रवेषु मे । हारिमाणन्निदध्मसि । उदगादयमादित्यः । विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मम रन्धयन् । मो अहं द्विषतो रधम् । मित्र रवि-सूर्य भानु-खग-पूष-हिरण्यगर्भ-मरीच्या-दित्य-सवित्रर्क-भास्करेभ्यो नमः ॥

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता ऋचस्तदृचामण्डलग्ं स ऋचां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि यजूग्ंषि स यजुषा मण्डलग्ं स यजुषां लोकस्सैषा त्रय्येव विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः ॥ छायासुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यशश्चक्षुः श्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्मनुर्मृत्युस्सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः कः किं कं तत्सत्यमन्नममृतो जीवो विश्वः कतमस्स्वयंभु ब्रह्मैतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणस्सायुज्यग्ंसलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानाग्ं सायुज्यग्ं सार्ष्टिताग्ं समानलोकतामाप्नोति य एवं वेदेत्युपनिषत् ॥ श्रीछाया-सुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ तैत्तिरीयारण्यकम् ॥

ओं । भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्ये-माक्षभि-र्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाग्ंसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु । ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।

ओं । भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिररङ्गैस्तुष्टुवाग्ंसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्तिनस्तार्क्ष्यो अरिष्ट-नेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु । आपमापामपः सर्वाः । अस्माद्-स्मादितोऽमुतः ॥ १ ॥

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च । सहसंचस्करर्द्धिया । वाय्वश्वा रश्मिपतयः । मरीच्यात्मानो अद्रुहः । देवीर्भुवनसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत । महानाम्नीर्महामानाः । महसो महसस्वः । देवीः पर्जन्यसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत ॥ २ ॥

अपाऽन्युष्णिमपा रक्षः । अपाऽन्युष्णिमपारघम् । अपाघ्रामप चावर्तिम् । अपदेवीरितो हित । वज्रं देवीरजीताग्ंश्च । भुवनं देवसूवरीः । आदित्यानदितिं देवीम् । योनिनोर्ध्वमुदीषत । शिवानश्शन्तमा भवन्तु । दिव्या आप ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम संदृशि ॥ ३ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १ ॥

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम् । अनुमानश्चतुष्टयम् । एतैरादित्यमण्डलम् । सर्वैरेव विधास्यते । सूर्यो मरीचिमादत्ते । सर्वस्माद्भुवनादधि । तस्याः पाकविशेषेण । स्मृतं कालविशेषणम् । नदीव प्रभवात्काचित् । अक्षय्यात्स्यन्दते यथा ॥ ४ ॥

तान्नद्योऽभिसमायन्ति । सोरुस्सती न निवर्तते । एवन्नाना समुत्थानाः । कालास्संवत्सरग्ं श्रिताः । अणुशश्च महशश्च । सर्वे समवयन्त्रितम् । सतैस्सर्वैस्समाविष्टः । उरुस्सन्न निवर्तते । अतिसंवत्सरं विद्यात् । तदेव लक्षणे ॥ ५ ॥

अणुभिश्च महद्भिश्च । समारूढः प्रदृश्यते । संवत्सरः प्रत्यक्षेण । नाधिसत्वः प्रदृश्यते । पटरो विक्लिधः पिङ्गः । एतद्वरुणलक्षणम् । यत्रैतदुपदृश्यते । सहस्रं तत्र नीयते । एकगुंहि शिरो नाना मुखे । कृत्स्नं तदृतुलक्षणम् ॥ ६ ॥

उभयतस्सप्तेन्द्रियाणि । जल्पितं त्वेव दिह्यते ॥ शुक्लकृष्णे संवत्सरस्य । दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः । तस्यैषा भवति । शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यत् । विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि माया अवसि स्वधावः । भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्त्विति । नात्र भुवनम् । न पूषा । न पशवः । नादित्यस्संवत्सर एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात् । एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमगुंरूपम् । योऽस्य महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति । इदं पुण्यं कुरुष्वेति । तमाहरणं दद्यात् ॥ ७ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बा-समेत श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥

साकंजानागुं सप्तथमाहुरेकजम् । षडुद्यमा ऋषयो देवजा इति । षामिष्टानि विहितानि धामशः । स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः ।

को नु मर्या अमिथितः । सखा सखायमब्रवीत् । जहाको अस्मदीषते । यस्तित्याज सखिविदगं सखायम् । न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति । यदीगं श्रृणोत्यलकगं श्रृणोति ॥ ८ ॥

न हि प्रवेद सुकृतस्य पन्थामिति । ऋतुरृतुना नुद्यमानः । विनंनादाभिधावः । षष्टिश्च त्रिगुंशका वल्गाः । शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ । सारागवस्त्रैर्जरदक्षः । वसन्तो वसुभिस्सह । संवत्सरस्य सवितुः । प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः । अमूनादयतेत्यन्यान् ॥ ९ ॥

अमूगुंश्च परिरक्षतः । एता वाचः प्रयुज्यन्ते । यत्रैतदुपदृश्यते । एतदेव विजानीयात् । प्रमाणं कालपर्यये । विशेषणं तु वक्ष्यामः । ऋतूनां तन्निबोधत । शुक्लवासा रुद्रगणः । ग्रीष्मेणाऽऽवर्तते सह । *निजहन् पृथिवीगुं सर्वाम् ॥ १० ॥

ज्योतिषाऽप्रतिख्येन सः । विश्वरूपाणि वासागुंसि । आदित्यानां निबोधत । संवत्सरीणं कर्मफलम् । वर्षाभिर्ददतागुं सह । अदुःखो दुःखचक्षुरिव । तद्मा पीत इव दृश्यते । शीतेनाव्यथयन्निव । रुरुदक्ष

---

*निदहन्

इव दृश्यते । ह्लादयते ज्वलतश्चैव । शाम्यतश्चास्य चक्षुषी । या वै प्रजा भ्रंग्ंश्यन्ते । संवत्सरात्ता भ्रंग्ंश्यन्ते । याः प्रतितिष्ठन्ति । संवत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति । वर्षाभ्य इत्यर्थः ॥ ११ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ३ ॥

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव । विप्रसन्ने कनीनिके । आङ्क्ते चाद्गणं नास्ति । ऋभूणां तन्निबोधत । कनकाभानि वासाग्ंसि । अहतानि निबोधत । अन्नमश्नीत मृज्मीत । अहं वो जीवनप्रदः । एता वाचः प्रयुज्यन्ते । शरद्यत्रोपदृश्यते ॥ १२ ॥

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव । वातवन्तो मरुद्गणाः । अमुतो जेतुमिषुमुखमिव । सन्नद्धास्सह ददृशे ह । अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव । विशिखासः कपर्दिनः । अक्रुद्धस्य योत्स्यमानस्य । क्रुद्धस्येव लोहिनी । हेमतश्चक्षुषी विद्यात् । अक्ष्णयोः क्षिपणोरिव ॥ १३ ॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु । मनूनामुदकं गृहे । एता वाचः प्रवदन्तीः । वैद्युतो यान्ति शैशिरीः । ता अग्निः पवमाना अन्वैक्षत । इह जीविकामपरिपश्यन् । तस्यैषा भवति । इहेहवंस्स्वतपसः । मरुतस्सूर्यत्वचः । शर्म सप्रथा आवृणे ॥ १४ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ४ ॥

अतिताम्राणि वासांसि । अष्टिवज्रिशतघ्नि च । विश्वे देवा विप्रहरन्ति । अग्निजिह्वा असश्चत । नैव देवो न मर्त्यः । न राजा वरुणो विभुः । नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः । मातृक्कचन विद्यते । दिव्यस्यैका धनुरार्त्निः । पृथिव्यामपरा श्रिता ॥ १५ ॥

तस्येन्द्रो वम्रिरूपेण । धनुर्ज्यामच्छिनथ्स्वयम् । तदिन्द्रधनुरित्यज्यम् । अभ्रवर्णेषु चक्षते । एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य । एतद्रुद्रस्य धनुः । रुद्रस्य त्वेव धनुरार्त्निः । शिर उत्पिपेष । स प्रवर्ग्योऽभवत् ।

तस्माद्यस्सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य स शिरः प्रतिदधाति। नैनग्ं रुद्र आरुको भवति। य एवं वेद ॥ १६ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ५ ॥

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्चात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं न वासाग्ंसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न हिग्ंस्रातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्ष्णि शारशीर्ष्णिः। सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषिन्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि निजानुकाम् ॥ १७ ॥

निजानुकामेन्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मण आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैस्सेनानीभिस्सह। इन्द्राय सर्वान्कामानभि-वहति। स द्रप्सः। तस्यैषा भवति ॥ १८ ॥

अवद्रप्सो अग्ंशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिस्सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उपस्नुहि तं नृमणामथद्रामिति।

एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह । असुरान् परिवृश्चति । पृथिव्यगुंशुमती । तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं च । नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ । अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम् । यो द्रुह्यति । भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात् । इत्यृतुमण्डलानि । सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः । अत ऊर्ध्वगुंसनिर्वचनाः ॥ १९ ॥

श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ६ ॥

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः । स्वर्णरो ज्योतिषीमान् विभासः । ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति । ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति । कश्यपोऽष्टमः । स महामेरुं न जहाति । तस्यैषा भवति । यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत् । इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु । यस्मिन्सूर्या अर्पितास्सप्त साकम् ॥ २० ॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति । ते अस्मै सर्वे कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते । तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्द्धमति । भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम् । प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि । सप्त शीर्षण्याः प्राणाः ।

सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्त्सप्त सूर्यानिति। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥ २१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न हि शेकुमिव महामेरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेतत्सूर्यमण्डलं परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्। एकं चाजहतम्। भ्राजपटर पतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति। तस्मादिह तप्त्रितपाः॥ २२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातप्त्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पथिभिर्दक्षिणावान्। ते अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति। सप्तर्त्विजस्सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो नानासूर्याः॥ २३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिस्सोमाभीरक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति। एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशंपायनः। तस्यैषा भवति। यद्द्याव इन्द्र ते शतगंशतं भूमीः। उतस्युः। नत्वा वज्रिन् सहस्रगं सूर्याः॥ २४॥

अनुनजातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति ॥ २५ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ५ ॥

केदमभ्रन्निविशते। कायगुंसंवत्सरो मिथः। काहः केयन्देव रात्री। क मासा ऋतवः श्रिताः। अर्द्धमासा मुहूर्ताः। निमेषास्त्रुटि-*भिस्सह। केमा आपो निविशन्ते। यदीतो यान्ति संप्रति। काला अप्सु निविशन्ते। आपस्सूर्ये समाहिताः ॥ २६ ॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे भूमी। इयं चाऽसौ च रोदसी। किंगुस्विदत्रान्तरा भूतम्। येनेमे विधृते उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वत्सस्य वेदना। इरावती धेनुमती हि भूतम्। सूयवसिनी मनुषे दशस्ये ॥ २७ ॥

---

*निमेषास्तुटिभिस्सह।

व्यंष्टभ्नाद्रोदसी विष्णवेते । दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः । किन्तद्विष्णोर्बलमाहुः । का दीप्तिः किं परायणम् । एको यद्धारयद्देवः । रेजती रोदसी उभे । वाताद्विष्णोर्बलमाहुः । अक्षराद्दीप्तिरुच्यते । त्रिपदाद्धारयद्देवः । यद्विष्णोरेकमुत्तमम् ॥ २८ ॥

अग्नयो वायवश्चैव । एतदस्य परायणम् । पृच्छामि त्वा परं मृत्युम् । अवमं मध्यमश्चतुम् । लोकञ्च पुण्यपापानाम् । एतत्पृच्छामि संप्रति । अमुमाहुः परं मृत्युम् । पवमानं तु मध्यमम् । अग्निरेवावमो मृत्युः । चन्द्रमाश्चतुरुच्यते ॥ २९ ॥

अनाभोगाः परं मृत्युम् । पापास्संयन्ति सर्वदा । आभोगास्त्वेवं संयन्ति । यत्र पुण्यकृतो जनाः । ततो मध्यममायन्ति । चतुमग्निं च संप्रति । पृच्छामि त्वां पापकृतः । यत्र यातयते यमः । त्वन्नस्तद्ब्रह्मन् प्रब्रूहि । यदि वेत्थाऽसतो गृहान् ॥ ३० ॥

कश्यपादुदितास्सूर्याः । पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा । रोदस्योरन्तर्देशेषु । तत्र न्यस्यन्ते वासवैः । तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते । यथाऽपुण्यस्य

कर्मणः । अपाण्यपादकेशासः । तत्र तेऽयोनिजा जनाः । मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते । अद्यमानास्स्वकर्मभिः ॥ ३१ ॥

आशातिकाः क्रिमय इव । ततः पूयन्ते वासवैः । अपैतं मृत्युं जयति । य एवं वेद । स खल्वैवं विद्ब्राह्मणः । दीर्घश्रुत्तमो भवति । कश्यपस्यातिथिस्सिद्धगमनस्सिद्धागमनः । तस्यैषा भवति । आयस्मिन्थ्सप्त वासवाः । रोहन्ति पूर्व्या रुहः ॥ ३२ ॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः । इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति । कश्यपः पश्यको भवति । यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात् । अथाग्नेरष्टपुरुषस्य । तस्यैषा भवति । अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् । विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् । युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः । भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेमेति ॥ ३३ ॥

श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ८ ॥

अग्निश्च जातवेदाश्च । सहोजा अजिराप्रभुः । वैश्वानरो नर्यापाश्च । पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः । विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम् । एतेऽष्टौ

वसवः क्षिता इति । यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः । नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति । अथ वायो - रेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य । प्रभ्राजमाना व्यवदाताः ॥ ३४ ॥

याश्च वासुकिवैद्युताः । रजताः परुषाः श्यामाः । कपिला अतिलोहिताः । ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च । वैद्युत इत्येकादश । नैनं वैद्युतो हिनस्ति । य एवं वेद । स होवाच व्यासः पाराशर्यः । विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति । न त्वकामꣳहन्ति ॥ ३५ ॥

य एवं वेद । अथ गन्धर्वगणाः । स्वानभ्राट् । अङ्घारिर्बम्भारिः । हस्तस्सुहस्तः । कृशानुर्विश्वावसुः । मूर्धन्वान् सूर्यवर्चाः । कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः । देवाश्च महादेवाः । रश्मयश्च देवा गरगिरः ॥ ३६ ॥

नैनं गरो हिनस्ति । य एवं वेद । गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती । एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टापदी नवपदी

बभूवुषी । सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति । वाचो विशेषणम् । अथ निगदव्याख्याताः ।ताननुक्रमिष्यामः । वराहवस्स्वतपसः ॥३७॥

*विद्युन्महसो धूपयः । श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते । ये चेमेऽशिमिविद्विषः । पर्जन्यास्सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति । वृष्टिभिरिति । एतयैव विभक्तिविपरीताः । सप्तभिर्वातैरुदीरिताः । अमूल्लोकानभिवर्षन्ति । तेषामेषा भवति । समानमेतदुदकम् ॥ ३८ ॥

उच्चैत्यवचाहभिः । भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति । दिवं जिन्वन्त्यग्नय इति । यदक्षरं भूतकृतम् । विश्वे देवा उपासते । महर्षिमस्य गोप्तारम् । जमदग्निमकुर्वत । जमदग्निराप्यायते । छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः । राज्ञस्सोमस्य तृप्तासः ॥ ३९ ॥

ब्रह्मणा वीर्यवता । शिवा नः प्रदिशो दिशः । तच्छंयोरावृणीमहे । गातुं यज्ञाय । गातुं यज्ञपतये । दैवीस्स्वस्तिरस्तु नः । स्वस्तिर्मानु

---

*विद्युन्मयसो ।

षेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् । शन्नो अस्तु द्विपदे । शं चतुष्पदे । सोमपा (३) असोमपा (३) इति निगद्व्याख्याताः ॥ ४० ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बा-समेत श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ९ ॥

सहस्रवृदियं भूमिः । परं व्योम सहस्रवृत् । अश्विना भुज्यू नासत्या । विश्वस्य जगतस्पती । जाया भूमिः पतिर्व्योम । मिथुनन्ता अतुर्यथुः । पुत्रो बृहस्पती रुद्रः । सरमा इति स्त्रीपुमम् । शुक्रं वामन्यद्यजतं वामन्यत् । विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः ॥ ४१ ॥

विश्वा हि माया अवथः स्वधावन्तौ । भद्रा वां पूषणाविह रातिरस्तु । वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ । द्यावाभूमी चरथः सगुंसखायौ । तावश्विना रासभाश्वा हवं मे । शुभस्पती आगतगुंसूर्यया सह । त्युग्रोह भुज्युमश्विनोदमेघे । रयिन्न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः । तमूहथुर्नौभिरात्मन्वतीभिः । अन्तरिक्षप्रुड्भिरपोदकाभिः ॥ ४२ ॥

तिस्रः क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्भिः । नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः । समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे । त्रिभीरथैश्शतपद्भिः षडश्वैः । सवितारं वितन्वन्तम् । अनुबध्नाति शांबरः । आपपूर्षबरश्चैव । सवितारेपसोऽभवत् । त्यग्ं सुतृप्तं विदित्वैव । बहुसोम गिरं वशी ॥ ४३ ॥

अन्वेति तुग्रो वक्रियान्तम् । आयसूयान्थ्सोमतृप्सुषु । स सङ्ग्रामस्तमोद्योऽत्योतः । वाचो गाः पिपाति तत् । स तद्गोभिस्स्तवाँऽत्येत्यन्ये । रक्षसानन्विताश्च ये । अन्वेति परिवृत्याऽस्तः । एवमेतौ स्थो अश्विना । ते एते द्युःपृथिव्योः । अहरहर्गर्भन्दधाथे ॥ ४४ ॥

तयोरेतौ वत्सावहोरात्रे । पृथिव्या अहः । दिवो रात्रिः । ता अविसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयोरेतौ वत्सौ । अग्निश्चादित्यश्च । रात्रेर्वत्सः । श्वेत आदित्यः । अह्नोऽग्निः ॥ ४५ ॥

ताम्रो अरुणः । ता अविसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयोरेतौ वत्सौ । वृत्रश्च वैद्युतश्च । अग्नेर्वृत्रः । वैद्युत आदित्यस्य । ता अविसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयोरेतौ वत्सौ ॥ ४६ ॥

उष्मा च नीहारश्च । वृत्रस्योष्मा । वैद्युतस्य नीहारः । तौ तावेव प्रतिपद्येते । सेयꣳरात्री गर्भिणी पुत्रेण संवसति । तस्या वा एतदुल्बणम् । यद्रात्रौ रश्मयः । यथा गोर्गर्भिण्या उल्बणम् । एवमेतस्या उल्बणम् । प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति । य एवं वेद । एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति । आदित्यः पुण्यस्य वत्सः । अथ पवित्राङ्गिरसः ॥ ४७ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १० ॥

पवित्रवन्तः परिवाजमासते । पितैषां प्रत्नो अभिरक्षति व्रतम् । महस्समुद्रं वरुणस्तिरोदधे । धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम् । पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते । प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः । अतप्ततनूर्न तदामो अश्नुते । शृतास इद्वहन्तस्तत्समाशत । ब्रह्मा देवानाम् । असतस्सद्ये ततक्षुः ॥ ४८ ॥

ऋषयस्सप्ताऽत्रिश्च यत् । सर्वेऽत्रयो अगस्त्यश्च । नक्षत्रैश्शंकृतोऽवसन् । अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य । अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा । नक्तं ददृश्रे कुहचिद्दिवेयुः । अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि । विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति । तत्सवितुर्वरेण्यम् । भर्गो देवस्य धीमहि ॥ ४९ ॥

धियो यो नः प्रचोदयात् । तत्सवितुर्वृणीमहे । वयन्देवस्य भोजनम् । श्रेष्ठꣳसर्वधातमम् । तुरं भगस्य धीमहि । अपागूहत सविता तृभीन् । सर्वान्दिवो अन्धसः । नक्तन्तान्यभवन्दृशे । अस्थ्यस्थ्ना* संभविष्यामः । नाम नामैव नाम मे ॥ ५० ॥

नपुꣳसकं पुमाꣳस्त्र्यस्मि । स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः । यजेऽयक्षि यष्टाहे च । मया भूतान्ययक्षत । पशवो मम भूतानि । अनूबन्ध्योऽस्म्यहं विभुः । स्त्रियस्सतीः । ता उमे पुꣳस आहुः । पश्यदक्षण्वान्नवि चेतदन्धः । कविर्यः पुत्रस्स इमा चिकेत ॥ ५१ ॥

यस्ता विजानाथ्सवितुः पिता सत् । अन्धो मणिमविन्दत् । तमनङ्गुलिरावयत् । अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत् । तमजिह्वा असश्चत ।

---

* अस्थ्यस्ता ।

ऊर्ध्वमूलमवाक्छाखम् । वृक्षं यो वेद सम्प्रति । न स जातु जनः श्रद्दध्यात् । मृत्युर्मा मारयादिति: । हसितꣳरुदितङ्गीतम् ॥ ५२ ॥

वीणापणवलासितम् । मृतञ्जीवं च यत्किंचित् । अङ्गानि स्नेव विद्धि तत् । अतृष्यꣳस्तृष्य ध्यायत् । अस्माज्जाता मे मिथू चरन् । पुत्रो निर्ऋत्या वैदेहः । अचेता यश्च चेतनः । स तं मणिमविन्दत् । सोऽनङ्गुलिरावयत् । सोऽग्रीवः प्रत्यमुञ्चत् ॥ ५३ ॥

सोऽजिह्वो असश्चत । नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत् । यदि प्रविशेत् । मिथौ चरित्वा प्रविशेत् । तथ्सम्भवस्य व्रतम् । आतमग्ने रथन्तिष्ठ । एकाश्वमेकयोजनम् । एकचक्रमेकधुरम् । वातध्राजिगतिं विभो । न रिष्यति न व्यथते ॥ ५४ ॥

नास्याक्षो यातु सज्जति । यच्छ्वेतान्रोहिताꣳश्चाग्नेः । रथे युक्त्वाऽधितिष्ठति । एकया च दशभिश्च स्वभूते । द्वाभ्यामिष्टये

विंशत्या च । तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च । नियुद्भिर्वायविहता विमुञ्च ॥ ५५ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ११ ॥

आतनुष्व प्रतनुष्व । उद्धमाऽऽधम सन्धम । आदित्ये चन्द्र-वर्णानाम् । गर्भमाधेहि यः पुमान् । इतस्सिक्तꣳसूर्यगतम् । चन्द्रमसे रसङ्कृधि । वारादञ्जनयाग्रेऽग्निम् । य एको रुद्र उच्यते । असङ्ख्या-तास्सहस्राणि । स्मर्यते न च दृश्यते ॥ ५६ ॥

एवमेतन्निबोधत । आमन्द्रैरिन्द्र हरिभिः । याहि मयूररोमभिः । मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न* पाशिनः । दधन्वेव ता इहि । मा मन्द्रै-रिन्द्र हरिभिः । यामि मयूररोमभिः । मा मा केचिन्नियेमुरिन्न* पाशिनः । निधन्वेव तां (२) इमि । अणुभिश्च महद्भिश्च ॥ ५७ ॥

निघृष्वैरसमायुतैः । कालैर्हरित्वमापन्नैः । इन्द्रायाहि सहस्रयुक् । अग्निर्विभ्राष्टिवसनः । वायुश्श्वेतसिकद्रुकः । संवथ्सरो विषूवर्णैः । नित्या-

---

* केचिन्न्येमुरिन्न ।

स्तेऽनुचरास्तव। सुब्रह्मण्योगं सुब्रह्मण्योगं सुब्रह्मण्योम्। इन्द्रागच्छ हरिव आगच्छ मेधातिथेः। मेष वृषणश्वस्य मेने ॥ ५८ ॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमंब्रुवाण। अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वाससोऽग्नयः। अग्निश्च जातवेदाँश्चेत्येते। ताम्राश्वाँस्ताम्ररथाः। ताम्रवर्णास्तथाऽसिताः। दण्डहस्ताः खादग्दतः*। इतो रुद्राः पराङ्गताः ॥ ५९ ॥

उक्तगुंस्थानं प्रमाणञ्च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च। विश्वरूपैरिहागताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति तद्द्वयोः। उक्तो वेषो वासागुंसि च। कालावयवानामितः प्रतीच्या*। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दङ्करोतीति। वासिष्ठो रौहिणो मीमागुंसाञ्चक्रे। तस्यैषा भवति। वाश्रेव विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि। ब्रह्मण आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि।॥ ६० ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेत श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १२ ॥

---

*खादद्दतः। प्रतीज्या

अष्टयोनीमष्टपुत्राम् । अष्टपत्नीमिमां महीम् । अहं वेद न मे मृत्युः । न चामृत्युरघाहरत् । अष्टयोन्यष्टपुत्रम् । अष्टपदिदमन्तरिक्षम् । अहं वेद न मे मृत्युः । न चामृत्युरघाहरत् । अष्टयोनीमष्टपुत्राम् । अष्टपत्नीममून्दिवम् ॥ ६१ ॥

अहं वेद न मे मृत्युः । न चामृत्युरघाऽहरत् । सुत्रामाणं महीमूषु । अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम् । अदितिर्माता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः । अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् । अष्टौ पुत्रासो अदितेः । ये जातास्तन्वः॒ परि । देवां (२) उपप्रैत्सप्तभिः ॥ ६२ ॥

परा मार्ताण्डमास्यत् । सप्तभिः पुत्रैरदितिः । उपप्रैत्पूर्व्यं युगम् । प्रजायै मृत्यवे तत् । परा मार्ताण्डमाभरदिति । ताननुक्रमिष्यामः । मित्रश्च वरुणश्च । धाता चार्यमा च । अगंशश्च भगश्च । इन्द्रश्च विवस्वागूंश्चेत्येते । हिरण्यगर्भो हगुंसश्शुचिषत् ।

ब्रह्मजज्ञानं तदित्पदमिति । गर्भः प्राजापत्यः । अथ पुरुषः सप्त पुरुषः ॥ ६३ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १३ ॥

योऽसौ तपन्नुदेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणानादायोदगाः । असौ योऽस्तमेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायाऽस्तमेति । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणानादायाऽस्तङ्गाः । असौ य आपूर्यति । स सर्वेषां भूतानां प्राणैरापूर्यति ॥ ६४ ॥

मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरापूरिष्ठाः । असौ योऽपक्षीयति । स सर्वेषां भूतानां प्राणैरपक्षीयति । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणै-रपक्षेष्ठाः । अमूनि नक्षत्राणि । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत ॥ ६५ ॥

इमे मासाँश्चार्धमासाश्च । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत । इम ऋतवः । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत । अयगं संवत्सरः । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च ॥ ६६ ॥

मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप । इदमहः । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप । इयगंरात्रिः । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप । ओं भूर्भुवस्स्वः । एतद्वो मिथुनं मा नो मिथुनगंरीढ्वम् ॥ ६७ ॥

॥ श्रीछाया-सुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १४ ॥

अथादित्यस्याष्टपुरुषस्य। वसूनामादित्यानागूंस्थाने स्वतेजसा भानि। रुद्राणामादित्यानागूंस्थाने स्वतेजसा भानि। आदित्यानामादित्यानागंस्थाने स्वतेजसा भानि। सतागूंसत्यानाम्। आदित्यानागूंस्थाने स्वतेजसा भानि। अभिधून्वतामभिघ्नताम्। वातवतां मरुताम्। आदित्यानागूंस्थाने स्वतेजसा भानि। ऋभूणामादित्यानागूंस्थाने स्वतेजसा भानि। विश्वेषान्देवानाम्। आदित्यानागूंस्थाने स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ओं भूर्भुवस्स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मानो मिथुनगूंरीढ्वम् ॥ ६८ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १५ ॥

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।

विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । कश्यपस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । ओं भूर्भुवस्स्वः । आपो वो मिथुनं मा नो मिथुनगुंरीढ्वम् ॥ ६९ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेत श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १६ ॥

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य । प्रभ्राजमानानागुं-रुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । व्यवदातानागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । वासुकिवैद्युतानागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । रजतानागुं रुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । परुषाणागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । श्यामानागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । कपिलानागुं-रुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । अतिलोहितानागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । ऊर्ध्वानागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि ॥ ७० ॥

अवपतन्तानागुंरुद्राणागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । वैद्युतानागुं रुद्रा-णागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । प्रभ्राजमानीनागुंरुद्राणीनागुंस्थाने स्वेतेजसा भानि । व्यवदातीनागुंरुद्राणीनागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । वासुकि-वैद्युतीनागुंरुद्राणीनागुंस्थाने स्वतेजसा भानि । रजतानागुंरुद्राणीनागुं-

स्थाने स्वतेजसा भानि । परुषाणागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । श्यामानागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । कपिलानागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । अतिलोहितीनागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । ऊर्ध्वानागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । अवपतन्तीनागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । वैद्युतीनागं रुद्राणीनागं स्थाने स्वतेजसा भानि । ओं भूर्भुवस्स्वः । रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनगं रीढ्वम् ॥ ७१ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ १७ ॥

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य । अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । वैश्वानरस्याऽपरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । पङ्क्तिराधस

उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ओं भूर्भुवस्स्वः। दिशो वो मिथुनं मा नो मिथुनगुंरीढ्वम् ॥ ७२ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनाराणस्वामिने नमः ॥

ओं नमो नारायणाय ॥ १८ ॥

दक्षिणपूर्वस्यान्दिशिविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। दक्षिणाऽपरस्यान्दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। उत्तरपूर्वस्यान्दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। उत्तरापरस्यान्दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतविंत्येते ॥ ७३ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ९१ ॥

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रैः पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्। त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्टादुप-

दधताम् । संज्ञानं वः पश्चादिति । *आदित्यस्सर्वोऽग्निः पृथिव्याम् । वायुरन्तरिक्षे । सूर्यो दिवि । चन्द्रमा दिक्षु । नक्षत्राणि स्वलोके । एवा ह्येव । एवा ह्यग्ने । एवा हि वायो । एवा हीन्द्र । एवा हि पूषन् । एवा हि देवाः ॥ ७४ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बा-समेत श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २० ॥

आपमापामपस्सर्वाः । अस्मादस्मादितोऽमुतः । अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च । सह संचस्करर्द्धिया । वाय्वश्वा रश्मिपतयः । मरीच्यात्मानो अद्रुहः । देवीर्भुवनसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत । महानाम्नीर्महामानाः । महसो महसस्स्वः ॥ ७५ ॥

देवीः पर्जन्यसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत । अपाऽश्न्युष्णिमपारक्षः । अपाऽश्न्युष्णिमपारघम् । अपाघ्रामप चाऽवर्तिम् । अप देवीरितो हित । वज्रन्देवीरजीतांश्च । भुवनन्देवसूवरीः । आदित्यानदितिन्देवीम् । योनिनोर्ध्वमुदीषत ॥ ७६ ॥

*'आदित्यस्सर्वोऽग्निः'

भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाऽक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्तिनस्ताक्ष्र्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु । केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाꣳशतधा हि । समाहितासो सहस्रधायसम् । शिवा नश्शन्तमा भवन्तु । दिव्या आप ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि ॥ ७७ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २१ ॥

योऽपां पुष्पं वेद । पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति । चन्द्रमा वा अपां पुष्पम् । पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति । य एवं वेद । योऽपामायतनं वेद । आयतनवान् भवति । अग्निर्वा अपामायतनम् । आयतनवान् भवति । योऽग्नेरायतनं वेद ॥ ७८ ॥

आयतनवान् भवति । आपो वा अग्नेरायतनम् । आयतनवान् भवति । य एवं वेद । योऽपामायतनं वेद । आयतनवान् भवति ।

वायुर्वा अपामायतनम् । आयतनवान् भवति । यो वायोरायतनं वेद ।
आयतनवान् भवति ॥ ७९ ॥

आपो वै वायोरायतनम् । आयतनवान् भवति । य एवं वेद ।
योऽपामायतनं वेद । आयतनवान् भवति । असौ वै तपन्नपामायतनम् ।
आयतनवान् भवति । योऽमुष्य तपत आयतनं वेद । आयतनवान्
भवति । आपो वा अमुष्य तपत आयतनम् ॥ ८० ॥

आयतनवान् भवति । य एवं वेद । योऽपामायतनं वेद ।
आयतनवान् भवति । चन्द्रमा वा अपामायतनम् । आयतनवान् भवति ।
यश्चन्द्रमस आयतनं वेद । आयतनवान् भवति । आपो वै चन्द्रमस
आयतनम् । आयतनवान् भवति ॥ ८१ ॥

य एवं वेद । योऽपामायतनं वेद । आयतनवान् भवति ।
नक्षत्राणि वा अपामायतनम् । आयतनवान् भवति । यो नक्षत्राणा-
मायतनं वेद । आयतनवान् भवति । आपो वै नक्षत्राणामायतनम् ।
आयतनवान् भवति । य एवं वेद ॥ ८२ ॥

योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। पर्जन्यो वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यः पर्जन्यस्यायतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै पर्जन्यस्याऽऽयतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद॥ ८३॥

आयतनवान् भवति। संवत्सरो वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यस्संवत्सरस्यायतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै संवत्सरस्यायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद। योऽप्सु नावं प्रतिष्ठितां वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥ ८४॥

इमे वै लोका अप्सु प्रतिष्ठिताः। तदेषाऽभ्यनूक्ता। अपाग्ँरसमुदयग्ँसन्। सूर्ये शुक्रग्ँसमाभृतम्। अपाग्ँरसस्य यो रसः। तं वो गृह्णाम्युत्तममिति। इमे वै लोका अपाग्ँरसः। तेऽमुष्मिन्नादित्ये समाभृताः। जानुदघ्नीमुत्तरवेदीङ्खात्वा। अपां पूरयित्वा गुल्फदघ्नम्॥ ८५॥

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सगृंस्तीर्य । तस्मिन्विहायसे । अग्निं प्रणीयोपसमाधाधायं । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । कस्मात्प्रणीतेऽय-मग्निश्चीयते । साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययंश्चीयते । असौ भुवनेप्यनाहि-ताग्निरेताः । तमभित एता अबीष्टका उपदधाति । अग्निहोत्रे दर्शपूर्ण-मासयोः । पशुबन्धे चातुर्मास्येषु ॥ ८६ ॥

अथो आहुः । सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति । एतद्ध स्म वा आहुश्शण्डिलाः । कमग्निश्चिनुते । सत्रियमग्निश्चिन्वानः । संवत्सरं प्रत्यक्षेण । कमग्निश्चिनुते । सावित्रमग्निश्चिन्वानः । अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण । कमग्निश्चिनुते ॥ ८७ ॥

नाचिकेतमग्निश्चिन्वानः । प्राणान्प्रत्यक्षेण । कमग्निश्चिनुते । चातुर्होत्रियमग्निश्चिन्वानः । ब्रह्म प्रत्यक्षेण । कमग्निश्चिनुते । वैश्वसृजमग्निश्चिन्वानः । शरीरं प्रत्यक्षेण । कमग्निश्चिनुते । उपानु-वाक्यमाशुमग्निश्चिन्वानः ॥ ८८ ॥

इमान् लोकान्प्रत्यक्षेण । कमग्निश्चिनुते । इममारुणकेतुकमग्निश्चिन्वान इति । य एवासौ । इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती । तमिति । योऽग्नेर्मिथूया वेद । मिथुनवान्भवति । आपो वा अग्नेर्मिथूयाः । मिथुनवान्भवति । य एवं वेद ॥ ८९ ॥

॥ श्रीछाया-सुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २२ ॥

आपो वा इदमासन्त्सलिलमेव । स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे समभवत् । तस्यान्तर्मनसि कामस्समवर्तत । इदग्ंसृजेयमिति । सतस्माद्यत्पुरुषो मनसाभिगच्छति । तद्वाचा वदति । तत्कर्मणा करोति । तदेषाऽभ्यनूक्ता । कामस्तदग्रे समवर्तताधि । मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ॥ ९० ॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन् । हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषेति । उपैनन्तदुपनमति । यत्कामो भवति । य एवं वेद । तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । शरीरमधूनुत । तस्य यन्मागंसमासीत् । सततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उदतिष्ठन् ॥ ९१ ॥

ये नखाः । ते वैखानसाः । ये वालाः । ते वालखिल्याः । यो रसः । सोऽपाम् । अन्तरतः कूर्मं भूतꣳसर्पन्तम् । तमब्रवीत् । मम वैत्वङ्मांसा । समभूत् ॥ ९२ ॥

नेत्यब्रवीत् । पूर्वमेवाहमिहासमिति । तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम् । स सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षस्सहस्रपात् । भूत्वोदतिष्ठत् । तमब्रवीत् । त्वं वै पूर्वꣳसमभूः । त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति । स इत आदायापः ॥ ९३ ॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात् । एवाह्येवेति । तत आदित्य उदतिष्ठत् । सा प्राची दिक् । अथाऽरुणः केतुर्दक्षिणत उपादधात् । एवाह्यग्न इति । ततो वा अग्निरुदतिष्ठत् । सा दक्षिणा दिक् । अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात् । एवाहि वायो इति ॥ ९४ ॥

ततो वायुरुदतिष्ठत् । सा प्रतीची दिक् । अथारुणः केतुरुत्तरत उपादधात् । एवाहीन्द्रेति । ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत् । सोदीची दिक् । अथारुणः केतुर्मध्य उपादधात् । एवाहि पूषन्निति । ततो वै पूषोदतिष्ठत् । सेयन्दिक् ॥ ९५ ॥

अथारुणः केतुरुपरिष्टादुपादधात् । एवाहि देवा इति ।
ततो देवमनुष्याः पितरः । गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन् । सोर्ध्वा दिक् ।
या विप्रुषो विपरापतन् । ताभ्योऽसुरा रक्षाꣳसि पिशाचाश्चोदतिष्ठन् ।
तस्मात्ते पराभवन् । विप्रुड्भ्यो हि ते समभवन् । तदेषाभ्यनूँक्ता ॥९६॥

आपो ह यद्बृहतीर्गर्भमायन् । दक्षन्दधाना जनयन्तीस्स्वयंभुम् ।
तत इमेऽद्ध्यसृज्यन्त सर्गाः । अद्भ्यो वा इदꣳ समभूत ।
तस्मादिदꣳसर्वं ब्रह्म स्वयंभ्विति । तस्मादिदꣳसर्वꣳशिथिलमिवाऽध्रुव-
मिवाभवत् । प्रजापतिर्वाव तत् । आत्मनात्मानं विधाय । तदेवानुप्राविशत् ।
तदेषाभ्यनूँक्ता ॥ ९७ ॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि । विधाय सर्वाः प्रदिशो
दिशश्च । प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य । आत्मनात्मानमभिसंवि-
वेशेति । सर्वमेवेदमाप्त्वा । सर्वमवरुध्य । तदेवानुप्रविशति । य
एवं वेद ॥ ९८ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्री सूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २३ ॥

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति । चत्वारि वा अपागूंरूपाणि । मेघो विद्युत् । स्तनयित्नुर्वृष्टिः । तान्येवावरुन्धे । आतपति वर्ष्या गृह्णाति । ताः पुरस्तादुपदधाति । एता वै ब्रह्मवर्चस्या आपः । मुखत एव ब्रह्म-वर्चसमवरुन्धे । तस्मान्मुखतो ब्रह्मवर्चसितरः ॥ ९९ ॥

कूप्या गृह्णाति । ता दक्षिणत उपदधाति । एता वै तेजस्वि-नीरापः । तेज एवाऽस्य दक्षिणतो दधाति । तस्माद्दक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः । स्थावरा गृह्णाति । ताः पश्चादुपदधाति । प्रतिष्ठिता वै स्थावराः । पश्चादेव प्रतितिष्ठति । वहन्तीर्गृह्णाति ॥ १०० ॥

ता उत्तरत उपदधाति । ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्धतीरिव आकूजतीरिव धावन्तीः । ओज एवास्योत्तरतो दधाति । तस्मादुत्त-रोऽर्ध ओजस्वितरः । संभार्या गृह्णाति । ता मध्य उपदधाति । इयं वै संभार्याः । अस्यामेव प्रतितिष्ठति । पल्वल्या गृह्णाति । ता उपरिष्टादुपादधाति ॥ १०१ ॥

असौ वै पल्वल्याः । अमुष्यामेव प्रतितिष्ठति । दिक्षूपदधाति । दिक्षु वा आपः । अन्नं वा आपः । अद्भ्यो वा अन्नञ्जायते । यदे-वाद्भ्योऽन्नञ्जायते । तदवरुन्धे । तं वा एतमरुणाः केतवो वातरशना ऋषयोऽचिन्वन् । तस्मादारुणकेतुकः ॥ १०२ ॥

तदेषाभ्यनूक्ता । केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाग्ंशतधाहि । समाहितासो सहस्रधायसमिति । शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति । य एतमग्निञ्चिनुते । य उचैनमेमं वेद ॥ १०३ ॥

श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनारायण स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २४ ॥

जानुदघ्नीमुत्तरवेदीङ्खात्वा । अपां पूरयति । अपाग्ंसर्वत्वाय । पुष्करपर्णग्ंरुक्मं पुरुषमित्युपदधाति । तपो वै पुष्करपर्णम् । सत्यग्ं-रुक्मः । अमृतं पुरुषः । एतावद्वा वाँस्ति । यावदेतत् । यावदेवास्ति ॥

तदवरुन्धे । कूर्ममुपदधाति । अपामेव मेधमवरुन्धे । अथो स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै । आपमापामपस्सर्वाः । अस्मादस्मादितोऽमुतः ।

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च । सहसंञ्चस्करर्द्धिया इति । वाय्वश्वा रश्मिपतय: । लोकं पृणच्छिद्रं पृण ॥ १०५ ॥

याश्चितस्त: परमजा: । इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति । पञ्चचितय उपदधाति । पाङ्क्तोऽग्नि: । यावानेवाग्नि: । तञ्चिनुते । लोकंपृणया द्वितीयामुपदधाति । पञ्च पदा वै विराट् । तस्या वा इयं पाद: । अन्तरिक्षं पाद: । द्यौ: पाद: । । दिश: पाद: । परोरजा: पाद: । विराज्येव प्रतितिष्ठति । य एतमग्निञ्चिनुते । य उचैनमेवं वेद ॥ १०६ ॥

॥ श्री छाया-सुवर्चलाम्बा-समेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नम: ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २५ ॥

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय । तमभित एता अबीष्टका उपदधाति । अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयो: । पशुबन्धे चातुर्मास्येषु । अथो आहु: । सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति । अथ हस्माहारुणस्स्वायंभुव: । सावित्र: सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे । नाना वा एतेषां वीर्याणि । कमग्निञ्चिनुते ॥ १०७ ॥

सत्रियमग्निश्चिन्वानः । कमग्निश्चिनुते । सावित्रमग्निश्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । नाचिकेतमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निश्चिनुते । चातुर्-होत्रियमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । वैश्वसृजमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते ॥ १०८ ॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । इममारुण-केतुकमग्निञ्चिन्वान इति । वृषा वा अग्निः । वृषाणौ सगंस्फालयेत् । हन्येतास्य यज्ञः । तस्मान्नानुषज्यः । सोत्तरवेदिषु क्रतुषु चिन्वीत । उत्तरवेद्यागंह्यग्निश्चीयते । प्रजाकामश्चिन्वीत ॥ १०९ ॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः । प्राजापत्याः प्रजाः । प्रजावान् भवति । य एवं वेद । पशुकामश्चिन्वीत । संज्ञानं वा एतत् पशूनाम् । यदापः । पशूनामेव संज्ञानेऽग्निञ्चिनुते । पशुमान् भवति । य एवं वेद ॥ ११० ॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत । आपो वै वृष्टिः । पर्जन्यो वर्षुको भवति । य एवं वेद । आमयावी चिन्वीत । आपो वै भेषजम् ।

भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरग्ंश्चिन्वीत। वज्रो वा आपः ॥ १११ ॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो यशस्कामः। ब्रह्मवर्चसकामस्स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा वाँस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्व्रतम्। वर्षति न धावेत् ॥ ११२ ॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषङ्कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनस्स्नायात्। गुह्यो वा एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनतिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यंवाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्नीयात्। नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः। य एतमग्निञ्चिनुते। य उँचैनमेवं वेद ॥ ११३ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा समेत श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २६ ॥

इमानुकं भुवना सीषधेम । इन्द्रश्च विश्वे च देवाः । यज्ञञ्च नस्तन्वञ्च प्रजाञ्च । आदित्यैरिन्द्रस्सह सीषधातु । आदित्यैरिन्द्रस्सगणो मरुद्भिः । अस्माकं भूत्ववितां तनूनाम् । आप्लवस्व प्रप्लवस्व । आण्डीभव ज मा मुहुः । सुखादीन्दुःखनिधनाम् । प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम् ॥ ११४ ॥

मरीचयस्स्वायंभुवाः । ये शरीराण्यकल्पयन् । ते ते देहङ्कल्पयन्तु । मा च ते ख्यास्म तीरिषत् । उत्तिष्ठत मा स्वप्त । अग्निमिच्छध्वं भारताः । राज्ञस्सोमस्य तृप्तासः । सूर्येण सयुजोषसः । युवा सुवासाः । अष्टाचक्रा नवद्वारा ॥ ११५ ॥

देवानां पूरयोध्या । तस्याग्ं हिरण्मयः कोशः । स्वर्गो लोको ज्योतिषाऽऽवृतः । यो वैतां ब्रह्मणो वेद । अमृतेनाऽऽवृतां पुरीम् । तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च । आयुः कीर्तिं प्रजान्ददुः । विभ्राजमानानाग्ं हरिणीम् । यशसा संपरीवृताम् । पुरग्ं हिरण्मयीं ब्रह्मा ॥ ११६ ॥

विवेशाऽपराजिता । पराङेत्यज्यामयी । पराङेत्यनाशकी । इह-चामुत्रचान्वेति । विद्वान्देवासुरानुभयान् । यत्कुमारी मन्द्रयते । यद्यो-

षिद्यत्पतिव्रता । अरिष्टं यत्किञ्च क्रियते । अग्निस्तदनुवेधति । अश्रुता-सश्शृतासश्च ॥ ११७ ॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः । स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते । इन्द्रमग्निञ्च ये विदुः । सिकता इव संयन्ति । रश्मिभिस्समुदीरिताः । अस्माल्लोकादमुष्माच्च । ऋषिभिरदात्पृश्निभिः । अपेत वीत वि च सर्पतातः । येऽत्रस्थ पुराणा ये च नूतनाः । अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तम् ॥ ११८ ॥

यमो ददात्ववसानमस्मै । नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः । अकृष्टा ये च कृष्टजाः । कुमारीषु कनीनीषु । जारिणीषु च ये हिताः । रेतःपीता आण्डपीताः । अङ्गारेषु च ये हुताः । उभयान् पुत्रपौत्रकान् । युवेऽहं यमराजगान् । शतमिन्नु शरदः ॥ ११९ ॥

अदो यद्ब्रह्म विलब्भम् । पितृणाञ्च यमस्य च । वरुणस्याश्विनोरग्नेः । मरुताञ्च विहायसाम् । कामप्रयवणं मे अस्तु । स ह्येवास्मि सनातनः । इति नाको ब्रह्मिश्रवो* रायो धनम् । पुत्रानापो देवीरिहाऽऽहिता ॥ १२० ॥

---

*ब्रह्मश्रवो

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा-समेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २७ ।

विशीर्ष्णीङ्गृध्रशीर्ष्णीञ्च। अपेतो निरृतिंगृहथः। परिबाधगुं श्वेतकुक्षम्। निजङ्घगुंशबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह। अग्ने नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्याञ्च दीधिरे। रथेन किंगुंशुकावता। अग्ने नाशय सन्दृशः ॥ १२१ ॥

॥ श्रीछायासुवर्चलाम्बासमेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २८ ॥

पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो यवस-मिच्छतु*। इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे। हृदो अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयस्सन्त्वस्मे। सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवाङ्कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम् ॥ १२२ ॥

॥ श्रीछाया-सुवर्चलांबासमेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ २९ ॥

---

* यवसमृच्छतु।

पुनर्मामैत्त्विन्द्रियम् । पुनरायुः पुनर्भगः । पुनर्ब्राह्मणं मैतु मा । पुनर्द्रविणमैतु मा । यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान् । यदोषधीरप्यसरद्यदापः । इदन्तत्पुनराददे । दीर्घायुत्त्वाय वर्चसे । यन्मे रेतः प्रसिच्यते । यन्म आजायते पुनः । तेन माममृतङ्कुरु । तेन सुप्रजसङ्कुरु ॥ १२३ ॥

॥ श्री छाया-सुवर्चलाम्बा-समेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ३० ॥

अङ्कृयस्तिरोधाऽजायत । तव वैश्रवणस्सदा । तिरोधेहि सपत्नान्नः । ये अपोऽश्नन्ति केचन । त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः । रथꣳसहस्रवन्धुरम् । पुरुश्चक्रꣳसहस्राश्वम् । आस्थायायाहि नो बलिम् । यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति । धनङ्गावो हस्तिहिरण्यमश्वान् ॥ १२४ ॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य । श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं विराजम् । सुदर्शने च क्रौञ्चे च । मैनागे च महागिरौ । *सतद्वाट्टारगमन्ता । सꣳहार्यन्नगरं तव । इति मन्त्राः । कल्पोऽत ऊर्ध्वम् । यदि बलिꣳहरेत् । हिरण्यनाभये वितुदये कौबेरायायं बलिः ॥ १२५ ॥

---

* शतद्वा

सर्वभूताधिपतये नम इति । अथ बलिꣳहृत्वोपतिष्ठेत । क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः । ब्राह्मणा वयꣳस्मः । नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः । अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति । अथ तमग्निमादधीत । यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत । तिरोधा भूः । तिरोधा भुवः ॥ १२६ ॥

तिरोधास्स्वः । तिरोधा भूर्भुवस्स्वः । सर्वेषां लोकानामाधिपत्ये सीदेति । अथ तमग्निमिन्धीत । यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत । तिरोधा भूस्स्वाहा । तिरोधा भुवस्स्वाहा । तिरोधास्स्वस्स्वाहा । तिरोधा भूर्भुवस्स्वस्स्वाहा । यस्मिन्नस्य काले सर्वा अहुतीर्हुता भवेयुः ॥ १२७ ॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः । तस्मिन्नह्नः काले प्रयुञ्जीत । परस्सुप्तजनाद्वेपि । मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत् । सर्वार्था-स्सिद्ध्यन्ते । य एवं वेद । क्षुध्यन्निदमजानताम् । सर्वार्था न सिद्ध्यन्ते । यस्ते विघातुको भ्राता । ममान्तर्हृदये श्रितः ॥ १२८ ॥

तस्मा इममग्रपिण्डञ्जुहोमि । स मेऽर्थान्मा विवधीत् । मयि स्वाहा । राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने । नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे ।

स मे कामान्कामकामाय मह्यम् । कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु । कुबेराय वैश्रवणाय । महाराजाय नमः । केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाꣳशतधा हि । समाहितासो सहस्रधायसम् । शिवानश्शन्तमा भवन्तु । दिव्या आप ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि ॥ १२९ ॥

॥ श्री छायासुवर्चलाम्बा-समेत-श्रीसूर्यनारायण-स्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ३१ ॥

संवत्सरमेतद्व्रतञ्चरेत् । द्वौ वा मासौ । नियमस्समासेन । तस्मिन्नियमविशेषाः । त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी । चतुर्थकालपानभक्तस्स्यात् । अहरहर्वा भैक्षमश्नीयात् । औदुंबरीभिस्समिद्भिरग्निं परिचरेत् । पुनर्माभैत्त्विन्द्रियमित्येतेनाऽनुवाकेन । उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यङ्कुर्वीत ॥ १३० ॥

असञ्चयवान् । अग्नये वायवे सूर्याय । ब्रह्मणे प्रजापतये । चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः । ऋतुभ्यस्संवत्सराय । वरुणायारुणायेति व्रतहोमाः ।

प्रवर्ग्यवदादेशः । अरुणाः काँण्डऋषयः । अरण्येऽधीयीरन् । भद्रङ्कर्णे-भिरिति द्वे जपित्वा ॥ १३१ ॥

महानाम्नीभिरुदकगुंसंगुंस्पर्श्य । तमाचार्यो दद्यात् । शिवा-नश्शन्तमेत्योषधीरालभते । सुमृडीकेति भूमिम् । एवमपवर्गे । धेनुर्द-क्षिणा । कगुंसं वासश्च क्षौमम् । अन्यद्वा शुक्लम् । यथाशक्ति वा । एवगुंस्वाध्यायधर्मेण । अरण्येऽधीयीत । तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति ॥ १३२ ॥

श्री छायासुवर्चलाम्बा-समेत-श्रीसूर्यनारायणस्वामिने नमः ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥ ३२ ॥

भद्रङ्कर्णेभिश्शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरै रङ्गैस्तुष्टुवागुंसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ १३३ ॥

॥ ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

भानो भास्कर मार्ताण्ड चण्डरश्मे दिवाकर ।
आयुरारोग्यमैश्वर्यं श्रियं पुत्रांश्च देहि मे ॥

धृतपद्मद्वयं भानुं तेजोमण्डलमध्यगम् ।
सर्वाधिव्याधिशमनं छायाश्लिष्टतनुं भजे ॥

सौरमण्डल-मध्यस्थं साम्बं संसार-भेषजम् ।
नीलग्रीवं विरूपाक्षं नमामि शिवमव्ययम् ॥

॥ श्रीः ॥

॥ नवग्रहनमस्कारमन्त्राः ॥

—0—

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

ओं भूः, ओं भुवः, ओगुंसुवः, ओं महः, ओं जनः, ओं तपः, ओगुंसत्यम् । ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् ॥

ममोपात्तसमस्तदुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं आदित्यादि-नवग्रहदेवता-प्रसादसिद्ध्यर्थं आदित्यादि-नवग्रहनमस्कारान् करिष्ये ॥ (इति संकल्प्य)

ओं आसत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यञ्च । हिरण्ययेन सविता रथेनाऽऽदेवो याति भुवना विपश्यन् ॥ अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् । येषामीशे पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम् । निष्क्रीतोऽयं यज्ञियं भागमेतु रायस्पोषा यजमानस्य सन्तु ॥ ओं अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय आदित्याय नमः ॥ १ ॥

ओं, अग्निर्मूर्द्धा द्विवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपाग्ं रेताग्ंसि जिन्वति ॥ स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षरा निवेशनी । यच्छानश्शर्म सप्रथाः ॥ क्षेत्रस्य पतिना वयग्ंहितेनेव जयामसि । गामश्वं पोषयित्वा स नो मृडातीदृशे ॥ ओं अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय अङ्गारकाय नमः ॥ २ ॥

ओं, प्रवश्शुक्राय भानवे भरध्वग्ंहव्यं मतिश्चाग्नये सुपूतम् । यो दैव्यानि मानुषा जनूग्ंष्यतर्विश्वानि विद्म ना जिगाति ॥ इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम् । न ह्यस्या अपरश्चन जरसा मरते पतिः ॥ इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः ॥ ओं अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय शुक्राय नमः ॥ ३ ॥

ओं, आप्यायस्व समेतु ते विश्वतस्सोम वृष्णियम् । भवा वाजस्य संगथे ॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निञ्च विश्वशंभुवमापश्च विश्वभेषजीः ॥ गौरी मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् ॥ ओं, अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय सोमाय नमः ॥ ४ ॥

ओं, उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृह्येनमिष्टापूर्ते सगुंसृजेथामयञ्च ॥ पुनःकृण्वगुंस्त्वा पितरं युवानमन्वातागुंसीत्त्वयि तन्तुमेतम् ॥ इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पागुंसुरे ॥ विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोश्श्नप्त्रेस्थो विष्णोस्स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥ ओं अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय बुधाय नमः॥५॥

ओं, बृहस्पते अतियदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु । यद्दीदयच्छवसर्तप्रजात तदस्मासु द्रविणन्धेहि चित्रम् ॥ इन्द्रमरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबस्सुतस्य । तव प्रणीती तव शूरशर्मन्ना-विवासन्ति कवयस्सुयज्ञाः ॥ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतस्सुरुचो वेन आवः । सबुध्निया उपमा अस्य विष्ठास्सतश्च योनिमसतश्च विवः ॥ ओं अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय बृहस्पतये नमः ॥ ६ ॥

ओं, शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शंयोरभिस्रवन्तु नः ॥ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयगुंस्याम पतयो रयीणाम् ॥ इमं यमप्रस्तरमाहि सीदाऽङ्गिरोभिः पितृभिस्संविदानः । आत्वा मन्त्राः

कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व ॥ ओं, अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय शनैश्चराय नमः ॥ ७ ॥

ओं, कया नश्चित्र आभुवदूती सदावृधस्सखा । कया शचिष्ठया वृता ॥ आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं पुनः । पितरञ्च प्रयन्त्सुवः ॥ यत्ते देवी निरृतिराबबन्ध दाम ग्रीवास्वविचर्त्यम् ॥ इदन्ते तद्विष्या-म्यायुषो न मध्यादथाजीवः पितुमद्धि प्रमुक्तः ॥ ओं, अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहिताय राहवे नमः ॥ ८ ॥

ओं, केतुङ्कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजा-यथाः ॥ ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृध्राणांगुंस्वधितिर्वनानांगुंसोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥ सचित्रचित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम् । चन्द्रं रयिं पुरुवीरं बृहन्तं चन्द्रचन्द्राभिर्गृणते युवस्व ॥ ओं, अधिदेवता-प्रत्यधिदेवता-सहितेभ्यः केतुभ्यो नमः ॥

॥ ओ आदित्यादि नवग्रह-देवताभ्यो नमो नमः ॥

॥ नवग्रहनमस्कारमन्त्रपाठस्संपूर्णः ॥

Sanskrit Scripture Series

Each volume contains the original text in Devanagari English translation and copious nctes as well as an elaborate introduction.

UPANISHADS	Rs.	P.
ISVASYA UPANISHAD	2	00
KENA UPANISHAD	2	00
KATHA UPANISHAD	3	00
PRASNA UPANISHAD	2	00
MUNDAKA UPANISHAD	2	00
MANDUKYA UPANISHAD	2	00
TAITTIRIYA UPANISHAD	3	00
AITAREYA UPANISHAD	2	00
SVETASVATARA UPANISHAD	2	00
BRIHADARANYAKA UPANISHAD	9	00
CHANDOGYA UPANISHAD	15	00
MANDUKYA UPANISHAD WITH GAUDAPADA'S KARIKA AND SANKARA'S COMMENTARY (Translated by Swamy Nikhilananda)	15	00
MAHANARAYANOPANISHAD (Calico)	7	00
(Ordinary)	6	00
BRIHADARANYAKA UPANISHAD WITH SANKARA'S COMMENTARY by Swami Madhavananda (Calico)	25	00
EIGHT UPANISHADS VOL, I (Isa, Kena, Katha Taittiriya) by Swami Gambirananda	9	00
EIGHT UPANISHADS—VOL. II (Aitareya, Mundaka, Mandukya and Prasna) by Swami Gambhiranandha	11	00
MINOR UPANISHADS	2	50

GITA		
SRIMAD BHAGAVAD-GITA (With Sridhara's Glass. Translated by Swami Vireswarananda)	9	00
GITA by Swamy Swarupananda	9	00
POCKET GITA	3	00

Sri Ramakrishna Math, Mylapore, MADRAS-600004.